

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Albert Winsemius: De Nederlander achter de BV Singapore
Stoelinga, F.

Citation

Stoelinga, F. (2020, November 19). *Albert Winsemius: De Nederlander achter de BV Singapore*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/138392>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/138392>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/138392> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Stoelinga, F.

Title: Albert Winsemius: De Nederlander achter de BV Singapore

Issue Date: 2020-11-19

Hoofdstuk 9 Frappante analogieën

De komende vier paragrafen geven dit onderzoek een volledig ander dan historisch fundament. De te beantwoorden vraag uit het vorige hoofdstuk en paragraaf 28 luidde: waarom wordt juist Winsemius tot de belangrijke functie van economisch adviseur aangesteld, waarom wordt hij als meer voortreffelijk beschouwd dan alle voorgaande experts uit Singapore's geschiedenis? De komende paragraaf 31 geeft op die vraag misschien wel het belangrijkste antwoord: de bijzondere verhouding, een mate van gelijkvormigheid, die gegroeid is tussen Chinees confuciaans Singapore en de protestant Winsemius, waardoor een klassiek en rigide onderscheid tussen Oost en West wegvalt. Drieëntwintig jaar samenwerking tussen deze polen heeft zich ten dienste gesteld van een economische bedrijfsvoering, van inspanningen om met politieke middelen de stadstaat bewust van haar linkse krachten te ontdoen, ten dienste gesteld van het opzetten van een eigen beschermingsmuur na 1965 en van vele andere belangen.

Na deze paragraaf van ondersteunende culturele periferie, wordt vervolgens een voorzichtige blik op de karakters van Lee Kuan Yew en Winsemius gericht. Om daarna te ervaren dat in Singapore een traject loopt dat op hoofdpunten identiek is aan een ontwikkeling die al eens elders plaats gevonden heeft. Deze laatste ervaring leidt naar antwoorden op de onderzoeksvraag of Nederland inderdaad gidsland voor Singapore is geweest. Sowieso treffend is de analogie tussen Winsemius' achtergrond, van crisis en armoede, gevolgd door werken en studeren, leidend tot zijn werkzaamheden binnen Nederlandse overheidsinstellingen, als deze vergeleken worden met de route van Singapore's ontwikkeling na de start van Lee Kuan Yew's politieke PAP-partij: van crises en armoede, gevolgd door werken en studeren, leidend tot werkzaamheden vanuit een eveneens duidelijke overheid.

31 Confucius en Calvijn – congruentie en contrast

De prominente Amerikaanse wetenschapper David Landes verklaart in zijn hoofdwerk *The Wealth and Poverty of Nations* mogelijke redenen waarom sommige landen en regio's van de wereld bijna wonderbaarlijke perioden van explosieve groei beleven, terwijl de rest van de wereld stagneert. Met Landes' onderstaande intrigerende opmerking over de werkethiek van de uit China geëmigreerde Nanyang Chinezen roept hij vragen op over de werkethiek tussen twee ogenschijnlijk tegenstrijdige ideologieën:

Ethnic connections also count, particularly among expatriate (overseas) Chinese. The Chinese, middleman minority par excellence, are the leaves and lubricant of Southeast Asian trade, and from there around the world. They cherish a work ethic that would make a Weberian Calvinist

envious, and they somehow pass it on through richer and poorer from one generation to the next.⁷⁴⁴

Hoe is die werkverhouding van Nanyang Chinezen in Singapore geweest ten tijde van Winsemius? Heeft Winsemius zijn calvinistische achtergrond en instelling kunnen koppelen aan de eeuwenoude maatschappelijke tradities en normen van Lee Kuan Yew en vele andere Chinese leiders? In de aanloop naar antwoorden allereerst een ontboezeming van Lee Kuan Yew zelf waarom hij en Hon Sui Sen, de eerste voorzitter van de EDB, zo'n opmerkelijke affiniteit van Winsemius toebedeeld krijgen:

He once told me he could not explain why he felt a great affinity with [Hon] Sui Sen and me and could only conclude that there was a "congruence of the Calvinistic and Confucian philosophy of life". Whatever the reason, it was Singapore's good fortune that he enjoyed working with us.⁷⁴⁵

Overigens, deze uitspraak van Lee Kuan Yew over Winsemius en Hon Sui Sen is niet geheel zonder enige humor, want Hon Sui Sen is al zijn leven lang een devoot rooms-katholiek.

Ook Winsemius heeft zich afgevraagd waar de verbinding ligt tussen zijn calvinistische opvoeding en Singapore's culturele achtergrond van Confucianisme. In 1982, als een reflectie op zijn tijd in Singapore, geeft hij zijn persoonlijke interpretatie over de verbinding tussen de twee richtingen:

The reason maybe that I think I've told you, I am by education... (no more but by education) I am a Calvinist. And it is striking that Calvinism like Confucianism in their view on how should people live, and live together in this world – I would not say exactly the same but to quite an extent, the same. The centre in Calvinist thinking is the family.

Now there are of course a few antiquated elements that a Confucianist must have, say, respect for your elder brother; you don't find it in Calvinism. And the reason is very clear. At that time when Confucius formulated his ideas, people lived a very short life. They died early. So that, the father who died so early that the children needed another boss – fatherly boss, which automatically had to be the oldest son, therefore that respect.

Nowadays, we grow old and there's no reason. So Calvinism which came up, say three, four hundred years ago, did not need that aspect. On the other hand, say, what Confucius says: You have to have respect and obey the magistrate, unless they disregard their heavenly responsibility by corruption, etc. You have the same in Calvinism. Calvinism you have to obey your government generally speaking, everybody who is higher in rank than you are. But you have the right of revolt when a government misbehaves, the right of revolt (...).

And I have often wondered if the reason why I ... I fit reasonably well in the Singapore picture, in the Singapore mentality. Could that be the reason why?⁷⁴⁶

⁷⁴⁴ David S. Landes, *The Wealth and Poverty of Nations: Why Some are so Rich and Some so Poor* (Londen 1998) 477.

⁷⁴⁵ Lee Kuan Yew, *From Third World to First*, 61. *The Straits Times*, 06-12-1996.

⁷⁴⁶ *National Archives of Singapore, Oral History Centre*, Dr. Albert Winsemius, band 16.

Nieuwsgierigheid zoekt naar antwoorden op de individuele bijdrage van beide ideologieën en de mogelijke waarde van hun combinatie voor de spectaculaire welvaartsontplooiing van Singapore. Is het Confucianisme een nadeel geweest voor Singapore's economische ontwikkeling of is het toch een katalysator voor economische bedrijvigheid gebleken? Kan het Confucianisme in Singapore's economische ontwikkeling van inconsequentie beticht worden: dan weer productief dan weer improductief? Of zijn er parallellen tussen Calvijn en Confucius aan te wijzen, tussen het in oorsprong Europees protestantisme en een Aziatische 'bijna-geloofsbevinding'? Wat zijn de mogelijke consequenties als Winsemius 23 jaar lang ook op dit geestelijke gebied zijn invloed laat gelden? Een binding van Winsemius aan Singapore dat bijvoorbeeld na zijn afscheid in 1983 door een plaatselijke krant omschreven wordt met "*Dr. Winsemius, drawn to Singapore and its people, by an affinity even he cannot fully explain, was soon a fixed part of the furniture here*".⁷⁴⁷

Bij het zoeken naar antwoorden luidt de eerste stelling dat het calvinisme en confucianisme niet slechts een virtuele rol in de stadstaat Singapore gespeeld hebben: het confucianisme is minimaal ontvankelijk geweest voor het protestantse kapitalisme. Hoe anders was het gelopen als het confucianisme, waarbinnen het begrip harmonie centraal staat, Winsemius niet de welkome hand had toegestoken? Voor het niet eenvoudige antwoord op deze *if-question* moeten eerst de twee hoofdbegrippen van deze paragraaf ontrafeld worden.

~

Kong Fu Ze, een hoge ambtenaar in China die bezoekende jezuïeten missionarissen Confucius zijn gaan noemen, leefde van 551 tot 479 vóór het begin van de christelijke jaartelling, net tachtig jaar voor de Griekse filosoof Socrates. Confucius heeft geprobeerd de onderlinge betrekkingen tussen mensen te codificeren op basis van een reeks pragmatische regels, van praktische ethiek. Hij deed dit binnen belangrijke relatiefenomenen als tussen heerser en onderdaan, tussen vader en zoon, man en vrouw, tussen oudste zoon en jongere broer. Het gaat over harmonie tussen relaties en niveaus en hoe dit te bereiken is. Voorbeeld: als tussen jongeren en ouderen de junior respect heeft voor en gehoorzaamheid toont aan de senior en de senior beantwoordt dit met bescherming en gunstige afwegingen, dan is hun relatie in harmonie.

Alle relatiepatronen zijn belangrijk, waardoor, als de leer van Confucius correct gevolgd wordt, elk onderdeel van de maatschappij als geheel in harmonie leeft. Volgens organisatieantropoloog en docent in internationale betrekkingen aan de universiteit van Maastricht Geert

⁷⁴⁷ *Singapore Monitor*, 26-02-1984, 16;
<http://eresources.nlb.gov.sg/newspapers/Digitised/Article/singmonitor19840226-1.2.18.3>, geraadpleegd 14-03-2019.

Hofstede gaat het over ethische gedragsregels zoals: de familie is het prototype van alle sociale organisaties, behandel iedereen zoals je zelf behandeld wilt worden, verwerf vaardigheden, geef onderwijs, werk hard, wees spaarzaam, geduldig en volhardend.⁷⁴⁸

Binnen de ethiek van het confucianisme staan machtsrelaties centraal en voeren veel mechanismes naar stabiliteit, harmonie en controle. De grootste nadruk van de zich ontwikkelende confuciaanse cultuur ligt op orde en hiërarchie, waar macht en autoriteit onscheidbaar zijn. Met gehoorzaamheid aan de autoriteit van de ouders, de ouderen en de lokale politieke heersers. Een cultuur die vooral bedoeld is om de machthebber zijn doelstellingen te laten bereiken en bovendien dermate pragmatisch is dat per heerser een andere interpretatie aan de ethiek gegeven kan worden. Confucianisme zou daarom, binnen de interpretatie van de beroemde Duitse politiek econoom, geschiedkundige, rechtsgeleerde en een van de grondleggers van de sociologie Max Weber (1864-1920), smorend werken op een mentaliteit van innovatie en jeugdige energie, waardoor in bepaalde opzichten het calvinisme een gunstiger voedingsbodem voor het kapitalisme is dan het confucianisme.⁷⁴⁹

In tegenstelling tot het calvinisme heeft het confucianisme bovendien een overheersende thematiek van ‘*divine presence*’, een goddelijke, zelfs animistische aanwezigheid in bijna alle facetten van de maatschappij. De mens ‘in Confucius’ bezit eigenschappen als bijna kinderlijke vroomheid, inbegrepen respect en verering van voorouders, eigenschappen als broederschap, loyaliteit en eerlijkheid. Grote delen van Azië krijgen dit baken, deze waarden van Confucius binnen gezins- en familieverhoudingen structureel onderlegd, wat tot gehoorzaamheid, tot een harmonie van de burger moet leiden.

Lee Kuan Yew schermt op een latere wat meer nostalgische leeftijd zo graag met deze waarden, vooral ten overstaan van westerse critici. In 2012 geeft *The Economist* uitleg over ‘*state capitalism*’ zoals door Lee Kuan Yew bedoeld wordt. In dit stuk wordt hij “*a tireless advocate of ‘Asian values’*” genoemd, waarmee de Amerikanen een mengsel van familiewaarden en autoritarisme bedoelen.⁷⁵⁰ *Time Magazine* schildert in 2015 bij het overlijden van Lee Kuan Yew een bijzonder portret van hem, dat eveneens teruggrijpt op zijn *Asian values*:

Lee also embodies a uniquely Asian approach to governance that has often been at odds with the democratic principles espoused by many Western politicians. For decades, he has spoken in

⁷⁴⁸ Geert Hofstede en Michael Harris Bond, ‘The Confucius Connection: From Cultural Roots To Economic Growth’, *Organizational Dynamics*, Vol.16, uitgave 4, Voorjaar 1988, 5-21, aldaar 8.

⁷⁴⁹ Hans H. Gerth, *Max Weber, The Religion of China, Confucianism and Taoism* (New York, Toronto 1951) 248-249.

⁷⁵⁰ *The Economist*, 21-01-2012.

favor of what has come to be termed “Asian values” (he prefers “Confucian values”), a political philosophy that might be loosely summed up as respect for authority and order, while putting the good of society above that of the individual. His criticisms have focused on the excesses of unfettered democracy – particularly freedom of speech – and the impact they have on the search for economic growth.⁷⁵¹

De onderstaande voor dit onderzoek interessante uitspraak van Lee Kuan Yew sluit aan bij bovengenoemde opmerking over het ‘mengsel van familiewaarden en autoritarisme’, maar is in relatie tot Confucius en zijn leer in feite tegenstrijdig.

I do not believe in telling university researchers where they go wrong. They write all kinds of spurious silly articles or books. They get MAs and PhDs for them (...) I laugh away. But I never tell them why they are wrong. Because I am an Asian. I am not a Westerner. This is an Asian situation and do not be clever (...) be modest. Just keep quiet. If they want to be wrong headed, wish them luck.⁷⁵²

Enerzijds toont hij respect voor tradities van Oosterse menselijkheid en waardigheid wat hij anderzijds in dit citaat laat botsen met Confuciaanse deugzaamheden als wijsheid en kennis. Lee lijkt in 1977 wat slordig met wat nu wel en niet binnen de School van Confucius hoort. Heeft hij de openhartigheid van andere culturen en tradities nog niet kunnen verwerken of wordt het begrip *Confucian values* door Lee zoals vaker slechts voor politieke doeleinden gebruikt?⁷⁵³

Toevallig komt in januari 2020, binnen de handelsoorlog tussen Trump en Xi, een eensluidende invalshoek voorbij. De Chinese president Xi Jinping is net zoals Lee Kuan Yew in de traditie van het Confucianisme opgevoed. Ook Xi gaat de confrontatie met het opdringerige Westen van de Amerikaanse president Trump aan. In dit verband stelt de vrij liberale journalist Deng Yuwe, die in de Verenigde Staten woont, dat China werkt aan nieuwe vormen van ‘barbaren-management’: terugslaan zonder de relatie kapot te maken.

Wat we de VS kunnen toegeven geven we, om ze zo lang mogelijk tevreden te houden. We matigen onze toon richting het Westen en bedekken ons beleid voor de lange termijn met extra sluiers van geheimhouding.⁷⁵⁴

~

Calvijn (1509-1564) die bijna tweeduizend jaar na Confucius leeft, is tijdens de reformatie een belangrijke christelijke theoloog naar wie het calvinisme is vernoemd, een protestants-christelijke stroming met een ontstaansgeschiedenis in Noordwest-Europa. Bij het voorstellen van de calvinistische kant van de zaak in relatie tot kapitalisme en Azië, ligt de nadruk vrijwel

⁷⁵¹ Simon Elegant en Michael Elliott, ‘The Man Who Saw It All’, *Time Magazine*, 12-12-2005.

⁷⁵² *National Archives of Singapore*, Lee Kuan Yew, *Parlementaire toespraak*, Singapore, 23 februari 1977.

⁷⁵³ Koen Rutten, *Confucian Capitalism: An Inquiry into the Relationship between East Asian Thought and Firm Performance*, Masterthesis Erasmus Universiteit (Rotterdam 2009) 8.

⁷⁵⁴ *De Volkskrant*, 18-01-2020, Economie, 15.

geheel bij religie en speelt macht noch autoriteit een beslissende rol. In tegenstelling tot het confucianisme is de calvinistische gelovige volledig op zichzelf aangewezen en staat hij moederziel alleen tegenover God, die niet rechtstreeks aan de menselijke wereld deelneemt.

Op de tweede plaats vertoont het calvinistische gedachtengoed slechts objectieve doelstellingen en rationeel gedrag, zijn ethiek motiveert waarden zoals ijver en het productief gebruik maken van de tijd.⁷⁵⁵ Bovenop dit calvinistische paradigma regeert het dogma van de predestinatie dat leert dat je eigenlijk, hoezeer je ook je best doet, niets kunt veranderen aan het ‘Goddelijk Raadsbesluit’ dat al sinds het begin der tijden vaststaat. Deze doctrine heeft tot veel wanhoop geleid onder de gelovigen, maar ook tot zeer hard werken in de hoop dat succes in het werk een aanwijzing zou kunnen zijn van een gunstige goddelijke beslissing.

Een van de gevolgen is dat calvinistische ondernemers leren om niet zo eenvoudig iemand anders te vertrouwen. Je kunt de verantwoordelijkheid niet delegeren, afschuiven op iemand anders; *at the end of the day* sta je er altijd zelf alleen voor. In de godsdienstsociologie is vaak opgemerkt dat dit het calvinisme ook iets anti-autoritairs geeft: je moet doen wat je goedgevindt, ook al zegt je vader dat dat verkeerd is, ook al zegt je baas dat dat verkeerd is, ook al zeggen de heilige boeken dat dat verkeerd is; volg je eigen inzicht.

Max Weber heeft rond 1905 de hypothese opgesteld over het causale verband tussen de protestantse ethiek en de geest van het kapitalisme, stellingen die na zijn dood door zijn vrouw Marianne Weber in verzamelde werken zijn uitgegeven.⁷⁵⁶ In tegenstelling tot het confucianisme, dat volgens Weber meer als een oosterse belemmering voor de ontwikkeling van kapitalisme te boek staat, stelt hij dat de Europese opkomst van het calvinisme en van het kapitalisme geleid heeft tot:

[die] radikale Konzentration auf gottgewollte Zwecke, der rücksichtslose praktische Rationalismus der asketischen Ethik, die methodische Konzeption sachlicher Betriebsführung, der Abscheu gegen den illegalen politischen, kolonialen, auf dem Buhlen um Fürsten- und Menschengunst ruhenden, Raub- und Monopolkapitalismus, im Gegensatz dazu die nüchterne strenge Legalität und die gebändigte rationale Energie des Alltagsbetriebs, die rationalistische Schätzung des technisch besten Weges und der praktischen Solidität und Zweckmäßigkeit statt der traditionalistischen Freude an der überkommenen Fertigkeit und der Schönheit des Produkts beim alten Handwerker, – alle diese unentbehrlichen »ethischen« Qualitäten des spezifisch modernen kapitalistischen Unternehmers und: die spezifische Arbeitswilligkeit des frommen Arbeiters: – dieser rücksichtslose, religiös systematisierte, in der jeder rationalisierten Askese eigentümlichen Art »in« der Welt und doch nicht »von« der Welt lebende Utilitarismus hat jene überlegenen rationalen Fähigkeiten und damit jenen »Geist« des Berufsmenschentums schaffen helfen, welche dem Konfuzianismus und seiner weltangepaßten, das bedeutet aber: zwar

⁷⁵⁵ S. Gordon Redding, *The Spirit of Chinese Capitalism* (Berlijn 1993) 10.

⁷⁵⁶ Max Weber, *Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie: Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus* (Tübingen 1920-1934).

rational, aber von außen nach innen, nicht, wie beim Puritanismus, von innen nach außen determinierten Lebensführung letztlich verschlossen blieb.⁷⁵⁷

Weber stipuleert hier de ethische kwaliteiten van de kapitalistische ondernemer, zijn verafschuwen van corruptie, ook in elitaire kringen, en de waardering voor techniek, zoals dat zich bijvoorbeeld in oude ambachten toont. Een van de bewerkers van Webers bloemlezing over oosterse religies Hans H. Gerth, geeft een goede Engelse vertaling van de laatste zinsneden uit het vorige citaat:

This must be added to the pious worker's special will for work. The relentlessly and religiously systematized utilitarianism peculiar to rational asceticism, to live 'in' the world and yet not be 'of' it, has helped to produce superior rational aptitudes and therewith the spirit of the vocational man which, in the last analysis, was denied to Confucianism.⁷⁵⁸

De theorie van Weber krijgt een nog duidelijker uitleg als Gerth zijn stelling uitbreidt met de volgende uitspraak:

That is to say, the Confucian way of life was rational but was determined, unlike Puritanism, from without rather than from within. The contrast can teach us that mere sobriety and thriftiness combined with acquisitiveness and regard for wealth were far from representing and far from releasing the 'capitalist spirit', in the sense that this is found in the vocational man of the modern economy.⁷⁵⁹

Volgens Weber gaat met andere woorden het economisch actief worden van protestanten niet samen met een harmonieus samenleven van statische maatschappijgeledingen van traditie en orde, zoals dat zichzelf toont in de economisch stagnerende Chinese gebiedsdelen. Betekent dit dat beide uitingen dus toch onverenigbaar, inherent antagonistisch zijn? Dient zich hier toch een contrast aan? Is de aangekondigde analogie een mythe?

~

Voor het vinden van overeenkomsten tussen Confucius en Calvijn geven twee groepen van personen het verhaal van tegenstrijdigheden een interessante wending. Enerzijds baseert Weber voor zijn theorieën zich onder andere op de actieve arbeidsethiek van de groep van zeventiende-eeuwse Britse Puriteinen die hun levensethos ook naar Nederland overgebracht hebben.⁷⁶⁰ Kenmerken binnen hun reformistische grondhouding zijn plichtsgetrouwheid, soberheid, nuchtere berekening en spaarzaamheid. Als gunstige consequentie helpt deze instelling de

⁷⁵⁷ Max Weber, *Schriften zur Religionssoziologie: Die Wirtschaftsethik der Weltreligionen, Konfuzianismus und Taoismus*, VIII. Resultat: Konfuzianismus und Puritanismus (Tübingen 1920-1934) 532-533.

⁷⁵⁸ Gerth, *Max Weber, The Religion of China*, 247.

⁷⁵⁹ Ibidem.

⁷⁶⁰ Weber, *Die protestantische Ethik*, 125, 169.

protestantse confessionelen bij de accumulatie van particulier kapitaal, beschikbaar voor investeringen en voor industriële uitbreiding van de productie.

Deze geloofspuriteinen groeperen zich in reactie op de Anglicaanse kerk, die volgens hen te Rooms blijft. De Puriteinen met hun religieuze beleving en godsvruchtige overtuiging, zijn per wetgeving en onder druk van Koning Jacobus I van Engeland buiten de politiek gesloten en zijn hoofdzakelijk aangewezen op handel en industrie. Zij verlaten Groot-Brittannië, nemen de wijk naar Leiden en na zo'n 10 jaar zeilt een deel van hen in 1620 vanuit Delfshaven naar Amerika, waar zij bekendheid krijgen als de *Pilgrim Fathers*. Ook de in Zuidoost-Azië gespecialiseerde Nederlandse socioloog W.F. Wertheim (1907-1998) vindt de moraliteit van de protestantse ethiek in deze Britse invalshoek:

Without their Spartan sobriety and their strict devotion to their cause, the builders of modern industrial states in the East would never have been able to build a counter-part of the imposing edifice of British eighteenth-century industrial society, which, according to Max Weber, was based on the Protestant ethic.⁷⁶¹

Naast het zoeken van overeenkomsten bij de Britse Puriteinen, zeer zeker te vergelijken met de migrerende Nanyang Chinezen, is het essentieel om op de tweede plaats een Nederlands-calvinistische invalshoek in de Pan-Maleise gebieden aan deze tekst toe te voegen. En wel de 17^e-eeuwse protestantse inbreng van de Heren XVII, het centrale bestuur van de VOC, die in Maleisië begint met de verovering van Malakka op de katholieke Portugezen in 1641; de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden verkeert op dat moment in oorlog met Spanje, in casu met Portugal. Deze 'Heren Bewindhebbers', hardvochtige protestantse kooplieden, zijn slechts geïnteresseerd in grote handelswinsten, nadat zij zelf een grote hoeveelheid geld als risicovolle investering in de waagschaal hebben gelegd. In feite alles wat zich niet met dit principe in overeenstemming laat brengen, moet zich distantiëren van hun calvinistische geest: oorlog, kapingen, wetenschap en cultuur, zelfs kerstening van de lokale bevolking van Azië, alles wordt pas interessant als er veel geld mee verdiend kan worden.

Omdat de VOC een typisch voorbeeld van protestantse regeringsinterventie is in privé kapitalistische ondernemingen, is deze interventie in theorie vergelijkbaar met de confuciaanse invalshoek, waar 'van hogerhand' gedreven, de heerser zijn achterban dwingend bespeelt en binnen zijn arbeidzame omgeving brengt.⁷⁶² Het heeft volgens Wertheim als zodanig niet alleen een economische, noch alleen een politieke, maar ook een geestelijke connotatie:

⁷⁶¹ W.F. Wertheim, *East-West Parallels: Sociological Approaches to Modern Asia* (Den Haag 1964) 163.

⁷⁶² *Ibidem*, 155.

If state intervention is a decisive element in producing economic growth in the world of today, it may well be that past development in the Western world were much less occasions by ‘private’ capitalism than has been generally assumed by Western observers grown up in a world which considered private initiative the decisive key to economic growth.⁷⁶³

Concluderend zou je kunnen zeggen dat waar de protestantse VOC Azië aanzet tot volgzzaamheid en onderdanigheid uit een puur egoïstisch winst oogmerk, de protestant Winsemius in 1961 op zijn beurt heerser Lee Kuan Yew *cum suis* ondersteunt tot interventie binnen Singapore’s private kapitalistische ondernemingen en groepen van personen. De overheidssteun binnen particulier lokaal en internationaal kapitaal waar het Winsemius-rapport, het ontwikkelingsplan voor Singapore, toe aanzet kan in dit kader als aanmoediging tot analogie tussen calvinisme en confucianisme gepresenteerd worden, zoals dat bevestigd wordt door de betreffende aantekening van de *Australian Commission* in 1961: “Winsemius also added that the PAP government should intervene on certain levels in the details of development, and not to leave the matter solely to local businessmen and investors”.⁷⁶⁴

~

Met andere woorden, (1) de functie van de staat, van de machthebber, is in beide systemen aanwezig en schept een eerste analogie. Volgens Philippe Régnier, in 2018 werkzaam aan de *School of International Development and Global Studies* van de universiteit van Ottawa:

For Singaporeans of Chinese descent, Lee is a symbolic leader and guide in the loyalist and Confucianist sense of personifying the philosophy of good government, and any functional sense of his position as prime minister and now senior minister has only a secondary ranking in the Chinese collective mentality.⁷⁶⁵

Als volgende handreiking tussen beide uitingen, wat als fenomeen van ‘schuivende panelen’ omschreven wordt, geeft historicus Van der Veen nog een geografische oorzaak. Het land van herkomst van Chinees Singapore is Fujian:

Qua culturele bagage konden zij moeilijk worden gerekend tot de confuciaanse kern van de Chinese samenleving, maar eerder tot de vrijgevochten rand daarvan. Juist dit wordt wel als een oorzaak van hun succes in de handel genoemd. De belangrijkste kenmerken van het confucianisme voor ontwikkeling – hard werken en discipline, het tonen van initiatief, spaarzin en drang tot leren – kunnen dus ook op een andere manier uitgelegd worden.⁷⁶⁶

Anderzijds stelt Van der Veen: “Zonder twijfel legt het confucianisme van de modernisering andere accenten dan het confucianisme van de premoderne tijd, ook al zijn de culturele wortels

⁷⁶³ Ibidem, 153.

⁷⁶⁴ *National Archives of Singapore*, Australian Commission, Memo: 121, 25-01-1961.

⁷⁶⁵ Philippe Régnier, *Singapore: City-State in South-East Asia* (Londen 1992) 63.

⁷⁶⁶ Van der Veen, *Waarom Azië rijk en machtig wordt*, 224.

dezelfde”.⁷⁶⁷ Met andere woorden: (2) ook migraties geven een nieuwe richting aan die tot het oplossen van de tegenstrijdigheden tussen Confucius en Calvijn kunnen leiden. Het is voor te stellen dat Singapore, als enclave voor de Confucius-gematigde Fujian Chinezen, een vruchtbare nieuwe voedingsbodem biedt; de mate van omslag en de snelheid tot verandering van samenleving en cultuur zal een ander mens scheppen. Bij deze toelichting, waarbij de scherp omrande grenzen van Calvijn en Confucius verdwijnen, hoort ook Lee Kuan Yew’s verhaal van ‘de nieuwe mens’.

Lee verhaalt over de periode vanaf 1819 tot 1959 als Singapore een onderdeel van het Brits imperium is, waar tot vóór de Tweede Wereldoorlog een nationalistisch gevoel grotendeels ontbreekt. Politiek bewustzijn is dan nog gericht op de oorspronkelijke thuislanden, China, India, Indonesië en Maleisië.⁷⁶⁸ Na 1946 wordt het Lee Kuan Yew duidelijk dat zich een nieuw soort Chinezen in Singapore heeft gevormd, Chinezen die als het ware een conversie hebben doorgemaakt, anders dan in hun land van herkomst en onder dwingende koloniale overheersing:

(...) when you have left the ancestral home and are no longer governed by mandarins trained in the Analects, but by British administrators trained on General Orders which enjoin them to hold the ring fairly and honestly for all who live under their dispensation, it is that much easier to break out of the barren confines of the past.⁷⁶⁹

De Chinezen die sinds het begin van de negentiende eeuw naar Zuidoost-Azië en het eiland Singapore zijn getrokken hebben primair een sterk ontwikkeld gevoel tot overleven meegenomen; het ontsnappen aan armoede, ziektes, etnische twisten en grootschalig nepotisme. Door creatief gebruik te maken van de door de EIC en Raffles opgezette vrijhandel, een uiting van westers kapitalisme, zetten zij zelf aan tot een verhoging van hun levensstandaard en de mogelijkheid om zich, meer dan elders, tot een ander soort confucianisten te ontwikkelen.

Naast deze aantekeningen over het elimineren van culturele tegenstellingen zijn er economische data zoals bijvoorbeeld grote mondiale technologische innovaties in de 20ste en 21ste eeuw. Technologische verbeteringen die de productiviteit hebben bevorderd, waardoor het Chinese confucianisme net zoals de thesissen van Weber, grote veranderingen ondergaan. En niet alleen in Confuciaans Singapore; de industriële revoluties in diverse andere Aziatische en westerse landen kunnen ook als treffend argument dienen. (3) Technologische innovaties zijn

⁷⁶⁷ Ibidem, 225.

⁷⁶⁸ Lau Teik Soon, ‘Singapore in South-East Asia’ in: Ernest C.T. Chew en Edwin Lee (red.), *A History of Singapore* (Singapore 1991) 371-385, aldaar 371.

⁷⁶⁹ Josey, *Lee Kuan Yew*, 554.

met andere woorden het derde argument dat Calvijn en Confucius elkaar in Singapore op een gunstig moment hebben kunnen treffen.

In dit verband bestaat er een toevalligheid in de internationale conjuncturele groei die Nederland meekrijgt na de Tweede Wereldoorlog en een identieke situatie in Singapore, waar de groei van de wereldeconomie in de tweede helft van de jaren zestig ook zonder slag of stoot Singapore komt binnenrollen. In beide landen is er dan sprake van een versterkte technologische vooruitgang. Toevallig is de verandering door technologische vooruitgang soms geïnitieerd door overheersing, door revoluties en andere schoksgewijze veranderingen. De eerste regel van het Voorwoord van deze dissertatie stelt dat:

Oorlogen, crises en chaos geven landen en overheden vaak de enige kans om een totaal nieuwe weg in te slaan. Ook bij natuurlijke personen kunnen dergelijke traumatische gebeurtenissen momenten van waarheid opleveren en een volledig nieuwe invalshoek aanbieden.

Het afsluitende vierde argument tot het versmelten van Confucius en Calvijn is een tweede analogie. Opmerkelijk is namelijk de uitleg van Weber op pagina 234 over het verafschuwen van corruptie. Deze uitspraak projecteert tussen beide culturen een interessant harmonieus pluspunt: enerzijds de genoemde afschuw - zoals op pagina 229 ook door Winsemius verwoord is met: “(...) *unless they disregard their heavenly responsibility by corruption, etc. You have the same in Calvinism*” - en Lee Kuan Yew's succesvolle strijd tegen de corruptie. Hofstede noemt deze strijd tegen de corruptie als een van de redenen dat Singapore, beter dan menig ander Aziatisch land, een belangrijke en snelle sprong voorwaarts heeft kunnen maken.⁷⁷⁰

~

Is de ogenschijnlijke tegenstrijdigheid tussen westers en oosters ook intuïtief op te lossen? Het volgende scenario heeft zich hoogstwaarschijnlijk afgespeeld: Lee *cum suis* en Winsemius hebben vanaf hun kennismaking in 1960 wederzijds een persoonlijke herkenning vastgesteld. Macht is voor beiden een bekend thema, kennis en onderwijs staan in beider programma's, controle is in beider perspectief een eerste vereiste. Grote waarde wordt toegedicht aan opvoeding; arbeid adelt in Singapore en in Nederland. En voornoemde plichtsgetrouwheid samen met soberheid en nuchtere berekening zijn in beider culturen kernwaarden, net zoals het geloof in familierelaties, een hoog besef voor spaarzaamheid en het niet vanzelfsprekend zijn van welzijn in beide culturen verweven is.

⁷⁷⁰ Geert Hofstede, *Cultures and Organizations: Software of the mind* (Londen 1991) hoofdstuk 7; Hofstede, 'The Confucius Connection: From Cultural Roots To Economic Growth', 5-21.

Weber doet zijn uitspraken in de vroege fase van ontwikkeling van het kapitalisme, dat daarna ‘vleugels krijgt’ en langzaam maar zeker de bouwstenen van het calvinisme niet meer nodig heeft. In de tweede helft van de twintigste eeuw kan het kapitalistische model, hoewel met enige discussie, overal omarmd worden, wat je ideële of religieuze overtuiging ook is. De wereld is zodanig anders geworden dat ook het confucianisme in zijn aloude betekenis *overruled* wordt. Vooral de door de Chinese Nanyang migranten gestichte enclaves hebben zich aan een meer wereldse, materiële vorm aangepast. Zoals dat in onze tijd ook blijkt uit de explosie van economische bedrijvigheid in China, ook hier heeft het confucianisme een vliegwiel voor ontwikkeling gekregen.

Je zou kunnen concluderen dat de theoretische ideële en religieuze verschillen uiteindelijk niet zo veel effect hebben gehad op de economische *Wirtschaftsethik* van de kapitalistenklasse, in casu op de cultuur van Singapore tot en met zijn eigen ‘kleine Chinese lieden’ aan toe.⁷⁷¹ Confuciaans Singapore heeft door Winsemius als het ware een extra protestantse *boost* ontvangen dat de herordening en ontwikkeling heeft gefaciliteerd. Congruentie tussen Confucius en Calvijn is geconstrueerd door demografische en technologische veranderingen, geholpen door overheersing en door de aanwezigheid van een krachtdadige staat.

32 Twee karakters – Lee Kuan Yew en Winsemius

De Chinese premier en minister van Buitenlandse Zaken Zhou Enlai geeft op de Afrika-Azië conferentie in Bandung-Indonesië in april 1955 een karakterpersiflage van Lee Kuan Yew: “*Lee Kuan Yew Lee is like a banana – yellow of skin, white underneath*”.⁷⁷² Deze uitspraak is een kreet in een tijd van eindigend kolonialisme, waarbij, om uit de koloniale omgeving weg te komen, de Britten in Singapore naar een zo pijnloos mogelijke terugtrekking zoeken, het liefst onder behoud van hun aanwezige militaire interesses en controle op Singapore’s buitenlands beleid.

De vraag luidt nu, ruim zestig jaar later, of deze Chinese uitroep wel een correcte weergave vertegenwoordigt. Heeft Lee, waar hij van beticht wordt, een blanke (Britse) persoonlijkheid? Is hij, om onafhankelijkheid van Britse overheersers te bereiken, onoprecht zoals in feite de Chinese leider suggereert? Is Lee zoals Zhou bedekt stelt eigenlijk een

⁷⁷¹ Een verwijzing naar Abraham Kuypers ‘gewone volk’, ‘de kleine luyden’.

⁷⁷² TODAY, special edition *The Straits Times*, Remembering Lee Kuan Yew.

collaborateur? Of is er sprake van een karaktertrek, die opportuun is voor het moment? Wat is het ware karakter, het ware gezicht van Lee?

Winsemius heeft, met zijn zelf bevestigde ‘*Calvinistic education*’, eveneens op meerdere momenten van zijn leven aantijgingen en stereotypie moeten incasseren.⁷⁷³ Zoals van zijn *Deutschfreundlichkeit* in Nederland voor en tijdens de oorlogsjaren, zoals de bedreigende problematiek in 1946 waarbij de Nederlandse pers hem forceert zijn communicatie naar buiten flink in te dammen. Is zijn anticommunistische ‘zet ze tegen de muur’-houding uit 1960 oprecht, of kan er sprake zijn, net als bij Lee Kuan Yew, van een karaktertrek opportuun voor het moment? Wat is het ware karakter van Albertus Winsemius? Heeft zijn avontuurlijkheid een duistere kant gebracht? Rebelleert hij tegen bestaande verwachtingen en hardvochtige problematiek die met zijn afkomst uit Leeuwarden te maken hebben, ooit ingeleid door armoede?⁷⁷⁴ Is het de angst om door het verleden ingehaald te worden?

In zijn bundel aforismen getiteld *Reserves* schrijft emeritus hoogleraar sociologie J. Goudsblom: “Je slechte ik, dat is niet per se je ware ik, maar wel die kant die zich het liefst in het donker ophoudt en daarom, als er eens iets van aan het licht treedt, een sensatie van ‘waarheid’ geeft”.⁷⁷⁵ Als deze beschrijving ook bij Winsemius past is dan ‘de sensatie van waarheid’ zijn bruuske uiten van anti-communisme? Of zijn rancuneus optreden als departementale partijen tijdens de Tweede Wereldoorlog hem tegenwerken? Of tijdens de Nederlandse herindustrialisatie als een groep ambtenaren en andere tegenstanders het niet met hem eens zijn? Of bij zijn ontslagname tijdens het CDU/HS30-corruptieschandaal eind jaren vijftig? Winsemius is inderdaad bekwaam in het onderhandelen vanuit een dekking, vanuit schemerzones, die de mogelijke slechtheid van de persoon niet benadrukken, maar die de onaangename kanten van de persoon ook niet volledig verstoppen.

Dit deel van het onderzoek naar karakters zou kunnen beginnen met de constatering dat zowel Lee’s als Winsemius’ opvoeding in een krachtige cultuur- en geloofsomgeving heeft plaats gevonden. Maar als niet in de vorige paragraaf orde op zaken gesteld is tussen congruentie en contrast, tussen Confucius en Calvijn, kan ‘cultuur- en geloofsomgeving’ bij de analyse van karakters tot traditionele opsommingen leiden. Met termen als dominante arbeidsethos, ingetogenheid, bescheidenheid, dogmatische rechtlijnigheid, soberheid en spaarzin, schuld- en zondebesef voor wat het calvinisme betreft. Afgezien van rechtvaardigheid,

⁷⁷³ *National Archives of Singapore, Oral History Centre, Dr. Albert Winsemius, band 04.*

⁷⁷⁴ *Ibidem, band 16.*

⁷⁷⁵ Johan Goudsblom, *Reserves* (Amsterdam 1998) 106; Recensie Arnon Grunberg, *de Volkskrant*, Sir Edmund Boeken, 17-12-2016.

bescheidenheid, koppigheid en eerlijkheid, nuchterheid en vasthoudendheid, solidariteit en plichtsgetrouwheid en de kreet van zelftucht. Uit het voorgaande deel van dit onderzoek blijkt dat de mens Winsemius slechts ten dele aan deze stereotypie beantwoordt. Lee Kuan Yew krijgt bij een dergelijke toedeling eveneens stereotypen aan zijn confuciaanse persoon toegedicht die maar gedeeltelijk kloppen of volledig misplaatst zijn. Kwaliteiten als: niet industrieel gericht, moreel verplicht, technocraat, dictator, moralist, volgzzaam, loyaal, harmonieus, traditioneel, radicaal optimisme, rust en evenwicht.

Als er echter qua karakter en persoonlijkheid wat genuanceerder naar de geschiedenis wordt gekeken dan is Lee Kuan Yew, volgens Josey in zijn politieke biografie over Lee uit 1968, geen religieus mens maar een materialist, met respect voor religie: *“though himself a materialist, Lee Kuan Yew has always understood, politically, the advantage of a tolerant religion among people to whom some form of religion is necessary”*.⁷⁷⁶ De materialist Lee Kuan Yew is degene, die de salarissen van hemzelf en zijn politici koppelt aan de topverdieners uit de particuliere sector, ervan uitgaande dat niet alleen geld talent en loyaliteit kan kopen, maar ook met de idee dat corruptie in 's lands bureaucratische en politieke segment daarmee kleiner gemaakt wordt. Docent maatschappijleer Jan Buevink, voorheen redacteur van het opinieblad Forum stelt:

Dat de Singaporese overheid het zo goed doet, komt volgens ambassadeur Jansing zeker ook doordat het land zijn bestuurders en ambtenaren fors betaalt. Dit is zelfs expliciet beleid. De premier verdient tien keer zoveel als de Nederlandse en komt uit op dik twee miljoen euro. Topambtenaren hebben jaarinkomens van net iets meer dan een miljoen en zelfs beleidsmedewerkers van halverwege de dertig kunnen salarissen van twee ton ontvangen. Via een ingewikkeld systeem is de hoogte van de ambtenarenbeloning gekoppeld aan de inkomens in het bedrijfsleven, niet alleen in Singapore zelf, ook aan die in omliggende landen. Dat stelt de overheid in staat om voor het beste personeel te kunnen concurreren met het bedrijfsleven.⁷⁷⁷

Bewust of niet, het nastreven van geld verdienen heeft naast Lee Kuan Yew ook het centrale thema van overleven van Singapore's inwoners versterkt, een thema dat nog verder aangestipt wordt in paragraaf 55 met de vraag of het Bruto Nationaal Geluk (BNG) de maat der dingen wordt.

Geld verdienen is ook voor de calvinistisch opgevoede Winsemius een belangrijk doel in zijn leven. Dit blijkt uit zijn van jongsaf aan zoeken naar materiële welvaart, uit zijn salarissprongen tijdens de oorlog, zijn strijd voor positie en inkomen tussen 1945 en 1948 en de explosie van zijn inkomen in de Hispano-Suiza tijd; het materialistische aspect en de

⁷⁷⁶ Josey, *Lee Kuan Yew*, 303.

⁷⁷⁷ Jan Buevink, 'Het geheim van Singapore', *Forum, Opinieblad VNO NCW Ondernemers, politiek en maatschappij*, # 16, 02-09-10, 10-14, aldaar 14.

daarmee samenhangende status vindt Winsemius belangrijk. Deze redenering wordt ook geïllustreerd door historicus Cees Fasseur's wat cynische uitspraak in 2014. Fasseur, door auteur gevraagd naar zijn herinneringen aan Winsemius, vertelt de anekdote dat Albert Winsemius in een vergadering waar ook Fasseur aanwezig is, zijn portemonnee op tafel leggende, aan de aanwezigen duidelijk maakt dat de wereld slechts draait om geld, dat geld in alles voorop loopt.⁷⁷⁸

Daarom verschijnt in dit onderzoek nu de vraag waarom Winsemius, volgens zeggen, vanaf 1960 "*as a regular private consultant to the Singapore Government until his retirement in 1983*" mogelijk niet financieel gemotiveerd is.⁷⁷⁹ Volgens visiting-professor John Richardson van de Lee Kuan Yew School of Public Policy doet Winsemius zijn werk 'om niet', op een "*pro-bono basis for 23 years*".⁷⁸⁰ "*All his trips here were totally out of [his] pocket and pilgrimages of love,*" volgens de Howe Yoon Chong, directeur van Singapore's HDB. Ook Lee Kuan Yew vertelt een nauwelijks te bevatten verhaal: "*We paid for his air tickets and his hotel bills in Singapore but for nothing else*".⁷⁸¹ In het 1982 interview zegt ook Winsemius zelf iets over zijn renumneratie gedurende al die jaren:

As a matter of fact, to be very frank, I don't even know what I'm being paid. I just cash and then forget about it. That again, and I must say, I like it. That again, it's something which just developed and grew like that. Government is picking up my hotel bill. I see to it that I don't buy presents for my wife, or for my grandchildren which are put on the hotel bill, but for the rest, the hotel bill is for the government. I get paid something, I don't know how much, I don't know how to calculate it. I sign a paper and get some money.⁷⁸²

Is Winsemius honorering beperkt gebleven tot declaraties voor reis- en verblijfkosten met nog wat extra? Het is begrijpelijk dat er nooit een contract geweest is want *mutual trust* bestaat, maar een intensieve inzet voor een periode van 23 jaar met een honorering op basis van kostenvergoeding is voor een man met Winsemius's karakter, geestelijke instelling en achterliggende geschiedenis moeilijk te vatten. Maar ook de instelling van 'materialist' Lee Kuan Yew, die zeer goed voor zichzelf en de top van Singapore's ambtenarij gezorgd heeft, is nauwelijks met deze 'pro-Deo-uitspraken' te rijmen.

~

⁷⁷⁸ Ontmoeting auteur met Cees Fasseur op 17-12-2014 in Leiden bij afscheid historicus Thomas Lindblad.

⁷⁷⁹ Drysdale, *Singapore's Struggle for Success*, 255.

⁷⁸⁰ John Richardson, *Prospects for Post Conflict Reconciliation and Development in Sri Lanka: Can Singapore be used as a Model?* Text of a presentation given on 27 April 2010 as part of the Global Asia Institute Speaker Series, National University of Singapore.

⁷⁸¹ Lee Kuan Yew, *From Third World to First*, 60.

⁷⁸² *National Archives of Singapore, Oral History Centre*, Dr. Albert Winsemius, band 17.

Terug naar Lee Kuan Yew en zijn karakter, die in *Time Magazine* in 2005 een internationaal gezicht krijgt als “*the man best known for his cold-eyed pragmatism*” (...) “*sharp intelligence allied with an unsentimental, almost clinical rationality and supreme confidence in his own judgment*”.⁷⁸³ Met andere woorden: de gelijkenis tussen Winsemius en Lee komt als niet de verwachtingen, maar eerder de uitstraling van karakters en fundamentele persoonlijkheden van beide heren aan het licht komen. Vandaar dat een wat uitgebreidere karakteromschrijving van Lee door voornoemde Josey opportuun is:

Lee is a supremely confident person, whose confidence causes his enemies to brand him as arrogant (...) If arrogance means conceit, Lee is not arrogant, but his confidence is realistically based upon his belief that he is cleverer than most, and this has been proved in scholastic examinations and political tussles, to which Lee, in his early political days, did not hesitate publicly to refer (...) Lee’s confidence, essential to Asian leadership, his sureness, his highly developed critical faculty, his impatience with less than what he feels entitled to expect, tend to make him unfair (...) Yet there are probably few men in Asia capable of matching Lee in presenting an argument, forcefully, reasonably, lucidly.⁷⁸⁴

Dit statement wordt nu vervolgd met een 1983-recapitulatie van Winsemius’ karakter door zijn toenmalige kompaan en later leidinggevende minister Van der Brink, die eveneens zijn moeilijke karakter typeert en die sterk lijkt op de karakterypering van Winsemius’ hoogste baas in de Tweede Wereldoorlog Hirschfeld.⁷⁸⁵

Voorals de benoeming van Winsemius was een knuppel in het hoenderhok: ’een rustverstoorder in de ambtelijke wereld van – soms te veel op hun hiërarchische positie en ritueel gesteld – mensen die moeilijkheden en risico’s liever vermijden. Deze hoekige Fries, die ook toen al gewoon was de dingen bij de naam te noemen (...) heeft zeker weerstanden opgeroepen, niet alleen binnen maar ook buiten het departement. Maar door zijn medewerkers werd hij op handen gedragen. Hij was een onmisbare factor in de opzet en *take off* van mijn industrialisatiepolitiek. Een bewuste keuze, met alle risico’s van dien.⁷⁸⁶

Winsemius’ indringende optreden in 1948 is ook door onderzoeker De Liagre Böhl verwoord:

Winsemius was begin 1948 door Van den Brink aangesteld als Raadsadviseur in algemene dienst. Zijn officiële taakomschrijving was: ‘behandeling van organisatorische vraagstukken’. Een inhoudelijk betere omschrijving gaven de afdelingschefs van het departement, toen zij in het verslag van hun vergadering van 15 maart 1948 lieten opnemen dat Winsemius ‘blijkbaar onder meer de bevoegdheid heeft gekregen elke ambtenaar over diens werkzaamheden aan te schieten en zich in het algemeen met de organisatie van het departement bezig te houden’.⁷⁸⁷

⁷⁸³ *Time Magazine*, 12-12-2005.

⁷⁸⁴ Josey, *Lee Kuan Yew*, 27, 28.

⁷⁸⁵ NL-HaNA, EZ / Centraal Archief, 2.06.087, inv.nr. 300, brief Hirschfeld aan Zuiveringscommissie, 18 september 1945.

⁷⁸⁶ van den Brink, *Zoeken naar een ‘Heilstaat’*, 499-500.

⁷⁸⁷ De Liagre Böhl, *Nederland industrialiseert!* 222.

Ondertussen weten we ook hoe Winsemius' *Curriculum Vitae* uit 1949 eruit ziet (paragraaf 6), dat duidelijk maakt dat het niet eenvoudig is om een man als Winsemius in een team te laten opereren.⁷⁸⁸ Zijn karakter staat hem in de weg als hij zijn ideeën politiek moet vermarkten. Zijn handicap is niet zijn apolitieke kennis van zaken, integendeel zoals eerder bemerkt weet hij vaak beter dan wie ook hoe politiek gezien 'de hazen lopen', maar het slim uitdragen van een politieke ideologie zit niet in zijn ransel, niet in zijn karakter.

Dat Lee Kuan Yew ook soms geen groot politicus is wordt duidelijk in 1965, als hij Singapore's 'huwelijk' met de Federatie van Maleisië verprutst. Lee is, zoals zijn vroegere perssecretaris Josey vaak persoonlijk ervaren heeft, meer een geduldig revolutionair.⁷⁸⁹ Net als Winsemius heeft Lee een scherpe intelligentie en een snelle geest en ook hij is behept met een ongevoelige, bijna klinische rationaliteit, die samengaat met een opperst vertrouwen in eigen oordeel en kunnen. Waar de Singaporese schrijfster en sociale criticaster Catherine Lim aan toevoegt: "*an authoritarian, no-nonsense manner which has little use for sentiment*".⁷⁹⁰

Josey komt in zijn 657 pagina's tellende biografie van Lee Kuan Yew met nog een extra reeks van Lee's eigenschappen: van wetenschapper tot "*a bit of a thug*", zoals een bekend Brits diplomaat Lee ooit heeft getypeerd. Van: 'hij is humorloos, de demagoog van de linker vleugel' tot 'niet makkelijk in het maken van vrienden' of "*emphatic realist*", wat niet staat voor een overdaad aan natuurlijke empathie.⁷⁹¹ En beter dan wie ook geeft Josey zijn vroegere baas nog een aantal andere bijzondere kenmerken mee, zoals:

Lee Kuan Yew is of Hakka stock. The Hakkas are men from the north [China]; tough invaders, the aggressors. Lee (...) believes strongly in the need for a high standard of public and private morals (...) In short, Lee is an essentially decent man: impatient, perhaps, of man's weakness, intolerant of slipshod work, angered by dereliction of duty, abuse of trust, and misuse of the public's confidence.⁷⁹²

Net als Lee Kuan Yew's *no-nonsense*-karakter zijn dergelijke 'grondwortels' ook bij Winsemius terug te vinden, afgezien van Winsemius' evenzo noordelijke, Friese, wortels die in dit onderzoek al eerder genoemd zijn. Behalve zijn niet eenvoudige karakter is Winsemius intelligent, stug en, net als Lee, heeft hij een overdadig geloof in eigen kunnen; hij had het al een keer eerder geklaard, dus Hij is eerzuchtig en niet te beroerd om initiatief te tonen. Zelfs

⁷⁸⁸ NL-HaNA, Huysmans, 2.21.090, inv.nr. 111; Tamboer, 'Opkomst en ondergang van de Nederlandse industriepolitiek, *Het Parool*, 21-10-1992.

⁷⁸⁹ Josey, *Lee Kuan Yew*, 57.

⁷⁹⁰ *The Straits Times*, 10-09-1994 en 20-11-1994, Catherine Lim, "The PAP and the people – A great affective Divide" en "One government, two styles"; *Time Magazine*, 12-12-2005.

⁷⁹¹ Josey, *Lee Kuan Yew*, 1-2.

⁷⁹² *Ibidem*, 24.

na zijn terugtreden uit Singapore's dienst in 1983 staat de 74-jarige Winsemius zijn mannetje in een politieke discussie over arbeidstijdverkorting:

Met een nuchterheid die zeker niet vreemd is aan zijn Friese afkomst, geeft dr. Albert *Winsemius* zijn vernietigend oordeel over arbeidstijdverkorting als middel om in ons land orde op zaken te stellen (...) „Dat is capituleren voor de werkloosheid. In feite geef je toe dat het probleem niet meer is op te lossen. Het geloof in méér werk is verdwenen; dus in arren moede verdeel je wat je hebt”.⁷⁹³

Daarnaast komen veel karaktertekeningen boven water als Winsemius in Den Haag in 1982 geïnterviewd wordt door Tan Kay Chee van het *Oral History Centre* van de NAS. Hij doet haar bijvoorbeeld de volgende bekentenis:

You know, a person is very fortunate if he or she finds in his life things where you can look back on it with satisfaction and even occasional with some pride. I have been lucky enough to have three periods of my life where that was a case. One of them is Singapore. Not the most important but nevertheless useful and pleasant (...) You work for people you don't know, for people who even don't exist today. People who will never know what you did or tried to do (...) Singapore is the most pleasant.⁷⁹⁴

Winsemius brengt hier indirect verslag uit van zijn inspanningen en gevolgde methodiek: werken vanuit de achtergrond, zonder persoonlijke nadrukken, waarbij publiciteit geen enkel doel dient. Zijn uitspraak lijkt erop dat 'men' niet hoeft te weten wie er feitelijk achter de gordijnen aan de touwtjes trekt. Hij is wars van openbare aandacht: “*in 1946 it started that I wanted to stay out of publicity*”.⁷⁹⁵ Sinds 1946 is een open relatie tussen hem en de pers uit den boze, het jaar van zijn eerherstel, het jaar waarin hij de toenmalige NS-kopstukken, de latere professor Cahen en de gewezen president-directeur van de N.S. professor J. Goudriaan ontmoet. Goudriaan lijkt in opspraak en is in een fors proces verwickeld, waar de pers volop verslag van doet. Winsemius en Goudriaan die beide in 1946/47 adviseur zijn van de minister van Financiën Lieftinck.

Toevallig heeft ook Lee Kuan Yew, als hij in 1959 de macht heeft verworven, niet veel op met de vrije pers die hem te vaak en te direct het vuur na aan de schenen legt.⁷⁹⁶ In dit kader is het waarschijnlijk een hardnekkige mythe te noemen, opgetekend door een niet al te Lee-vriendelijke redacteur George, dat Lee Kuan Yew in de oorlog als een soort dubbelspion werkt: “*while in employment of the Japanese, perhaps Lee was also in contact with the British.*”, zich daarom in de *Cameron Highlands* in Maleisië kan verbergen en een van de eersten is die met

⁷⁹³ *De Telegraaf*, 24-03-1984.

⁷⁹⁴ *National Archives of Singapore, Oral History Centre*, Dr. Albert Winsemius, band 18.

⁷⁹⁵ *Ibidem*, band 17.

⁷⁹⁶ Buchanan, *Singapore in Southeast Asia*, 112.

een militair troepenschip naar het Verenigd Koninkrijk kan gaan, voor “*services rendered*”.⁷⁹⁷ In 2015 vermeldt ook NRC Handelsblad dit verhaal dat “[Lee Kuan Yew] toen ook spionage voor de Britten zou hebben bedreven”.⁷⁹⁸ Laten we het er voorlopig maar op houden dat de mythe machtiger is dan de waarheid en de realiteit.

In een later interview stelt Winsemius dat hij, voor opdrachten van de Verenigde Naties en de Wereldbank, zijn rapporten slechts voor de betreffende regering en voor intern gebruik schrijft. De Wereldbank *cum suis* hebben niet zijn vertrouwen, de bank staat volgens hem bovendien bekend voor “uitlekken en kritiek”.⁷⁹⁹ Ook Lee Kuan Yew lijkt met een dergelijke karaktertrek behept, een soort natuurlijke achterdocht, die Josey zelfs paart aan een latent minderwaardigheidscomplex:

Hakka Lee is an admixture of aggression and wary defence (...) To some this fighting spirit, always apparent, is a symptom of latent inferiority, or basic insecurity. Lee’s aggressive personality is noticeable. Lee is a supremely confident person. Confidence is realistically based upon his belief that he is cleverer than most (...) His impatience. Lee does not rank as an outstanding organizer. Treats everybody as equal. Good listener. Ruthless. Believes in elite.⁸⁰⁰

Om verandering te kunnen klaren, om welvaart te creëren daar waar armoede troef is, moet Winsemius naast een koelbloedig analyticus ook over een intuïtieve en vooruitziende blik beschikken en een radicaal karakter kunnen exploiteren. Niet alleen zegt zijn zoon Pieter dit, maar in dit onderzoek is ook gebleken dat zijn maatregelen en adviezen voor de ontwikkeling van Singapore van het soort zijn van *you take or leave it*, een tussenweg is er meestal niet.⁸⁰¹ Ook volgens Tamboer is Winsemius streng en doortastend.⁸⁰²

Vanwege deze eigenschappen schaaft Winsemius zich bij een groep Nederlandse persoonlijkheden met een sterk eigenzinnig karakter, die bewust acteren om de wereld naar eigen inzicht te veranderen, naar eigen hand te zetten. Journalist Leenes geeft Winsemius een aura mee van een groot, misschien wel van een VOC-handelaar:

Maar was hij en is hij [in 1960] niet veeleer het prototype van de Nederlandse koopman, zoals dit beeld ons tegemoet straalt van de doeken van onze grote schilders of uit de historieboeken van onze wereldwijde scheepvaart?⁸⁰³

Maar nog meer is Winsemius te vergelijken met de scheepsbouwer Cornelis Verolme of de minister van Buitenlandse Zaken Joseph Luns die door historicus, journalist en publicist Robert

⁷⁹⁷ George, *Lee Kuan Yew’s Singapore*, 23.

⁷⁹⁸ NRC Handelsblad, 23-03-2015.

⁷⁹⁹ Douw/Visscher, geluidsoptname verdiepend interview.

⁸⁰⁰ Josey, *Lee Kuan Yew*, 25-28 en 40-41.

⁸⁰¹ Pieter Winsemius, *Trouw*, 19-05-2012.

⁸⁰² Tamboer, *Het Parool*, 06-12-1996.

⁸⁰³ Leenes, ‘Geschreven portret van Dr. Albert Winsemius.

Hartman, als hij Martin Bossenbroeks ‘Fout in de Koude Oorlog: Nederland in tweestrijd 1945-1989’ recenseert, op duidelijke wijze in 36 woorden omschreven wordt:

Joseph Luns daarentegen was volledig doordrongen van het misdadige karakter van de communistische regimes, maar had in zijn jeugd met fascisme geflirt, toonde veel begrip voor extreemrechtse militaire dictaturen en verdedigde het Amerikaanse optreden in Vietnam.⁸⁰⁴

Alhoewel Winsemius zelf zich publiekelijk nooit als politicus heeft benoemd, vertoont hij op veel fronten een gelijkenis met de orthodoxe protestante, militair, politicus en zakenman Hendrikus Colijn.⁸⁰⁵ Afgezien van beider geloofsrichting en niet alleen omdat Winsemius, net als Colijn, in korte tijd een vermogen verworven heeft, tonen beiden vooral een grenzeloze zelfverzekerdheid, de afwezigheid van iedere twijfel aan de juistheid van eigen inzichten en een vrij autoritair optreden: Colijn ziet zichzelf als de ‘schipper naast God’. Beide persoonlijkheden tonen een onbegrensde gehoorzaamheid om, vanwege de hen opgelegde verantwoordelijkheid, vrij eenvoudig tot advies inzake dood en verderf over te kunnen gaan, Colijn in Nederlands-Indië, in Lombok in 1894 en Winsemius in zijn adviezen aan Singapore, na 1960.

In de hierboven opgevoerde galerij van personages belichaamt de een meer dan de ander de menselijke zucht naar roem, fortuin en avontuur, iets dat te maken heeft met een behoefte aan eer en faam, kwaliteiten voor een tweeslachtige uitleg.⁸⁰⁶ Voor Winsemius krijgen eer en faam publiekelijk gestalte bij zijn ontmoetingen en onderhandelingen met Amerikaanse zakenlui in de jaren vijftig. Hij laat bij hen een goede en betrouwbare indruk achter; kwaliteiten die resultaat opleveren. Meer dan Lee Kuan Yew bezit Winsemius de gave om personen commercieel in te palmen en hen beminnelijk op het slagveld tegemoet te treden. Een voorbeeld van hoe Winsemius’ ‘discussiecultuur’ zich manifesteert, wederom door Leenes verwoord:

In 1950 ging hij [Winsemius] voor het eerst naar New York. Hunter, het vroegere hoofd van de Amerikaanse Marshallhulpmissie, had zijn reisprogram voor driekwart in elkaar gespijkerd. Hij ging om een organisatie-opzet te kunnen maken voor vestiging van Amerikaanse bedrijven in Nederland. Achter zich liet hij een Nederland, dat in die na-oorlogse jaren met een minderwaardigheidscomplex was behept. Winsemius had er geen last van; hij was zichzelf. Hij ging als Nederlands koopman. De voorzitter van de Amerikaanse Kamer van Koophandel bracht hem in contact met een paar Amerikaanse zakenlieden. Niet dat er iets voor Winsemius inzat, want de heren hadden al tot een vestiging in Engeland besloten. Het was meer om zich te oriënteren. Iedereen, die hem kent, weet dat Winsemius, een goed verteller, maar beslist niet een groot spreker is. Maar als Winsemius praat, dan kletst hij niet. Dat zit ook een beetje in zijn Friese aard. Dat ligt de Amerikaanse zakenman. En tijdens dat verkennings-gesprek vertelde Winsemius — meer voor zichzelf fantaserend — hoe dat zou gaan, wanneer de heren met een goed project naar Nederland kwamen: alle medewerking, alle vergunningen in een paar uur

⁸⁰⁴ Rob Hartmans, ‘De Libris Geschiedenis Prijs 2017’, *Historisch Nieuwsblad*, oktober 2017, nr. 10, 57-58. Martin Bossenbroek, *Fout in de Koude Oorlog: Nederland in tweestrijd, 1945-1989* (Amsterdam 2016) 42-45.

⁸⁰⁵ *National Archives of Singapore, Oral History Centre*, Dr. Albert Winsemius, band 15.

⁸⁰⁶ Roelof van Gelder, *NRC Weekend*, 30 mei 2015, 33.

klaar; de winst zou in dollars mogen worden overgemaakt, vrije invoer van onderdelen uit de VS, ten laste van de Nederlandse deviezenpot. Als je het nu nog hoort vertellen, sta je weer versteld van wat — tegen alle dwarsdrijverij in — toen mogelijk werd gemaakt in ons om deviezen schreeuwende en onder vergunningenstelsels begraven land. „Wij brachten het lef op”, zegt Winsemius, „toen anderen nog niet durfden”. „Wij redeneerden: Laten wij ze toch vooral toestaan hun winst in dollars te mogen uitvoeren. In de eerste plaats duurt het even voordat er winst is gemaakt. In de tweede plaats: als we dan al winst-dollars moeten overmaken duurt het weer zolang voordat men ‘quitte’ is met het in Nederland geïnvesteerde dollar-kapitaal, dat niemand dan meer over een deviezen-vraagstuk spreekt.”⁸⁰⁷

Uit dit citaat blijkt dat Winsemius zonder schroom aan elke conversatie kan aanzitten, niet als groot spreker, maar wel als een goed verteller. Hij heeft veel op met de Amerikaanse cultuur van denken en zaken doen, terwijl Lee Kuan Yew meer de Britse kant kent en volgt. Lee vindt dat als Groot-Brittannië ooit als militair partner mocht wegvallen, de Amerikanen er sowieso niet voor in de plaats mogen komen.⁸⁰⁸ Volgens Lee zijn de Amerikanen een wat inferieur volk, hij ziet liever Australiërs en Nieuw-Zeelanders als de toekomstige verdedigers van Singapore’s vrede.⁸⁰⁹

Na 1965 verandert Lee Kuan Yew echter van standpunt en gaat hij, op advies en aan de hand van Winsemius, mee om de Amerikaanse zakenwereld voor zich te winnen.⁸¹⁰ Zoals George dit omschrijft met: “*Curiously enough, within a few years both his ardour for Afro-Asia and his hatred of America would be reversed*”. Zelf zegt Lee hierover: “*My meetings [with the Americans] were productive because Winsemius had told me how their minds worked*”.⁸¹¹

Lee Kuan Yew en Winsemius bezoeken samen China in 1980, waar Lee Winsemius voorstelt om ook voor China te gaan werken, een verzoek dat Winsemius terzijde legt: de ‘prominente politieke leider’ Deng Xiaoping vindt hem sowieso te oud en Winsemius’ vrouw vindt het ook geen goed idee. Interessant is het feit dat de positie van *Economic Advisor* voor de Chinese regering rond 1985 naar Goh Keng Swee gaat, die op dat moment zijn actieve politieke carrière in Singapore heeft beëindigd.⁸¹²

Qua karakterovereenkomst tussen Winsemius en Lee Kuan Yew kan ook nog de volgende analogie genoemd worden: hun argumenteren, hun tekst en uitleg geven van wat er in hun land gebeurt en wat er moet gebeuren. Lee oreert om de groep van divers geschakeerde arbeiders, Chinees, Maleis, Indiaas dan wel anders, aan zijn kant te krijgen maar ook

⁸⁰⁷ Ibidem.

⁸⁰⁸ George, *Lee Kuan Yew’s Singapore*, 91.

⁸⁰⁹ Ibidem; Josey, *Lee Kuan Yew*, 564, 565.

⁸¹⁰ Peter Ho, ‘Reasonable Men Adapt, Unreasonable Men Change the World’, in: Shashi Jayakumar en Rahul Sagar (red.), *The Big Ideas of Lee Kuan Yew* (Singapore 2014) 88-102, aldaar 93; Lee Kuan Yew, tribute to Dr Albert Winsemius: “Singapore is indebted to Winsemius: SM”, *The Straits Times*, 10-12-1996.

⁸¹¹ Lee Kuan Yew, *From Third World to First*, 56.

⁸¹² Desker, *Goh Keng Swee: A Public Career Remembered*, 152.

businessstycoons, ambtenaren of journalisten. Lee gaat de straat op om de doelstellingen en de gevaren nader te verklaren en met dwingende dictie en vervaarlijke overtuigingskracht de inwoners van zijn land weet te boeien en aan zich weet te binden. Ook Winsemius heeft tijdens en na de Tweede Wereldoorlog frequent Nederland moeten bereizen om tekst en uitleg te geven over de door Economische Zaken uitgevaardigde maatregelen en duidelijkheid te scheppen in de te volgen politiek. In eerste instantie meer als uitleg gevend organisatieadviseur dan als groot en begenadigd spreker met een boodschap, zijn retoriek is van een andere stijl dan die van Lee Kuan Yew.

Een treffende tegenstrijdigheid tussen beide hoofdrolspelers is dat Lee zichzelf een socialist noemt en Winsemius dat over zichzelf nooit zou willen zeggen. Lee's 'socialisme' ontlokt redacteur George echter de uitspraak:

Often, however, he has made statements which underline his faith in capitalism and his lack of faith in socialism. His insistence on still calling himself a socialist may indicate an ideological schizophrenia".⁸¹³

Ngiam Tong Dow komt over de politieke opstelling van Lee iets genuanceerder naar buiten, alhoewel zijn boodschap onderhuids ook het tegenovergestelde van de socialistenmythe van Lee Kuan Yew bevestigt:

I would stick my neck out and say that Singapore's founding fathers are pragmatic socialists. I believe that Mr. Deng Xiaoping and his political colleagues are also pragmatic socialists.⁸¹⁴

Winsemius, in zijn gesprek met Drysdale in 1981, vindt ook dat Lee Kuan Yew niet het typische voorbeeld van een socialist is:

I took the stand that if you want to be a socialist, you have to be a businessman first. You have to plan the income before being a socialist. So, in the economic policy, free competition, incentives, the best man, well let him win. The moment we have everybody moving, earning a decent living, let's then in the social field become socialists. We have a financial basis.⁸¹⁵

In 1982 herhaalt hij dit nogmaals met zijn stelling dat:

So very early I said, "Look here, what we need is an economic policy on a capitalistic basis – let's earn it first. Once we have earned it, we have the second step of our social policy. There we can distribute what we have earned."⁸¹⁶

⁸¹³ George, *Lee Kuan Yew's Singapore*, 188.

⁸¹⁴ Tay, *A Mandarin and the Making of Public Policy*, 88.

⁸¹⁵ Drysdale, *Singapore's Struggle for Success*, 252.

⁸¹⁶ *National Archives of Singapore, Oral History Centre*, Dr. Albert Winsemius, band 05.

Hieruit volgt het feit dat Winsemius' politiek in eindeffect niet ver van die van Lee's politieke ideeën verwijderd ligt. Ook komen de uitspraken over het 'socialistische aspect' van beide persoonlijkheden min of meer overeen, omdat zowel Winsemius als Lee beide *developmentalists* zijn waarbij de ontwikkeling voorop staat en de rest van lagere orde is, wat wel een beetje op socialisme lijkt.

~

Nu deze politieke overeenkomst benoemd is kan, ter afsluiting van de karakterschetsen en ter voorbereiding van de volgende paragraaf, het kaliber van de twee ter discussie staande personen aan een vrij apert criterium getoetst worden: de mate van democratische gedragslijnen. Dan valt op dat het democratisch gehalte van het Nederlandse politieke klimaat uit de jaren zestig van de vorige eeuw aan Singapore voorbij gaat, Winsemius neemt dit politieke uitgangspunt, dit basismodel uit Nederland niet mee. Integendeel, politiek gezien is het duidelijk dat Lee en Winsemius de moderne westerse democratische tradities van na 1960 weinig kans tot ontplooiing geven. Ondersteund door Winsemius heeft Singapore politiek de democratie langere tijd *on hold* gezet, waarbij Winsemius wel raad weet met onwelgevallige opposenten als hij Lee Kuan Yew het omineuze voorstel doet om communisten indien noodzakelijk 'maar tegen de muur te zetten'.⁸¹⁷

Winsemius weet met tegenstanders om te gaan die de ontwikkeling dwarsbomen, zoals de zwarthandelaren in de Tweede Wereldoorlog die zijn systeem van prijsbeheersing corrumperen en, vaak na een vrij dubieuze berechting, opgesloten worden.⁸¹⁸ Volgens redacteur Tamboer is radicaal ingrijpen Winsemius niet vreemd als hij auteur in 2013 schrijft: "Winsemius was geen ambtenaar in de gewone zin des woords, maar een ondernemer in overheidssdienst. Dat impliceerde ook dat hij waarschijnlijk vond dat al te veel 'democratie' de verwerkelijking van zijn ideaal (armoedebestrijding!) in de weg stond".⁸¹⁹ Over dergelijke onderwerpen, meer in de richting van welvaartsontwikkeling, ondernemerschap en honorering, heeft Winsemius in 1960 zelf een bijna vanzelfsprekende mening. Het krantenartikel van journalist Leenes uit 1960 geeft hierover duidelijkheid:

Als we vragen welke gedachten-lijn achter dit leven van goed koopmanschap heeft gestaan, gaat dr. *Winsemius* er niet voor verzitten. Hij is zo vertrouwd met zijn levensfilosofie, dat hij ze weergeeft alsof hij een goede anecdote vertelt. „Ik hoor bij het grote publiek,” zegt hij „en al ben ik nu in m'n baan over die streep heen, ik weet dat ik aan de andere kant van de lijn thuis ben. Als ondernemer heb ik de betrekkelijkheid van het ondernemer-zijn wel begrepen. Uiteindelijk is het doel van de sociaal-ekonomische politiek de verhoging van de welvaart.

⁸¹⁷ Paragraaf 27.

⁸¹⁸ Paragraaf 4.

⁸¹⁹ Tamboer schrijft auteur deze uitspraak in 2013.

Aangezien de massa wordt gevormd door de gewone man, komt de bevordering van zijn welvaart op de eerste plaats. Zijn levensstandaard te verhogen, heeft hij voor een groot deel in zijn eigen hand. Evenwel is hiervoor ook de ondernemer nodig. Diens bestaan is middel, geen doel op zichzelf. De bijzondere prestaties van de ondernemers dienen er voor om onze levensstandaard — meestal via een groot aantal kleinigheden — te verhogen. Hiervoor komt de ondernemer een extraatje toe. Maar niet meer en niet langer als nodig is.⁸²⁰

Dit is Winsemius' eigen explicatie op het moment, in 1960, als hij naar Singapore afreist. Waarschijnlijk heeft hij niet geheel de liefdadige inzet van armoedebestrijding zoals redacteur Tamboer hem toedicht uit hun toenmalige ontmoetingen. In verband met een prijs die zoon Pieter in 2011 krijgt, schrijft Tamboer namelijk in termen van: “bijna twintig jaar geleden heb ik vele uren ademloos naar Albert Winsemius zitten luisteren: de beste armoedebestrijder die Nederland ooit heeft gehad. Zo'n man als vader, ja, dan ben je een geluksvogel”.⁸²¹ Misschien dat deze gewaarwording en conclusie van Tamboer, als hij dergelijke lofwaardige principes aan Albert Winsemius toedicht, hier enigszins de grens ‘tussen droom en daad’ overstijgt?⁸²²

Lee Kuan Yew's arrestaties van politieke tegenstanders, het onderwerpen van de vakbonden, het bedwingen van de pers in kranten, radio en tv, de overname van het onderwijs, alle deel van eenzelfde niet-aflatende *drive* tot een ‘monolithische autoriteit’, zijn volgens redacteur George redenen om Lee zelfs voor een soort van dictator uit te maken.⁸²³ Lee heeft duidelijk vrede en voorspoed gebracht in Singapore, maar volgens George “*his methods were tyrannical. The ultimate weakness of his government was that it got caught in a situation where continuous tyranny became imperative for the normal functioning of the state*”.⁸²⁴ Lee Kuan Yew heeft volgens hem een politiek doel, waar bijna alles voor moet wijken:

(...) Lee was not going to think twice about abridging democratic rights, and of his reasons for doing so. He has never taken such actions for his personal advantage, but always because of his conviction that his plans for Singapore were valid and that Western-style democracy would only interfere with their implementations (...) From the outset he believed in assuming all the power necessary to translate his ideals into reality.⁸²⁵

Twee openbaringen, beide gepubliceerd in *The Straits Times* de dag na Lee's verscheiden, stemmen in dit verband ook tot nadenken:

Meanwhile, London-based political exile Tan Wah Piao said in a Facebook post that Mr Lee would be “remembered as an accomplished dictator who maintained a veneer of democracy”.

⁸²⁰ Leenes, ‘Geschreven portret van Dr. Albert Winsemius’.

⁸²¹ Tamboer, *Humanistisch Verbond*, 41-43.

⁸²² Willem Elschot, *Het Huwelijk* (Rotterdam 1910).

⁸²³ George, *Lee Kuan Yew's Singapore*, 145-148, 153.

⁸²⁴ *Ibidem*, 155.

⁸²⁵ George, *Lee Kuan Yew's Singapore*, 53.

Mr Tan also said that with Mr Lee's death, people would be free of the "fear of political persecution" that "crippled the citizens and residents in Singapore like no other country in the developed world to the extent that even the very rich, the very clever, and those in high political office shy away from expressing dissent".⁸²⁶

Dezelfde krant, op 31 maart 2015, een week na de vorige uitspraak en acht dagen na Lee's overlijden, schrijft Pei Minxin over Lee Kuan Yew:

During his 31 years as Prime Minister, Mr. Lee crafted a unique system of government, intricately balancing authoritarianism with democracy, and state capitalism with the free market. Known as "Singapore model, Mr. Lee's brand of governance is often mis-characterised as a one-party dictatorship superimposed on a free-market economy."⁸²⁷

Winsemius heeft deze Lee Kuan Yew-methode versterkt en Lee heeft datgene uit Winsemius gehaald wat hij optimaal binnen zijn politiek heeft kunnen gebruiken, Lee is met andere woorden erg selectief geweest. De twee gelijkgestemden zijn voor de ontwikkeling van Singapore naar elkaar toegegroeid, waarbij beiden de toekomst nauwlettend in het oog houden, beide spelers willen aanspraak maken op de gave van 'vooruitzien', omdat beide de toekomst met hun persoonlijke inzet willen bepalen en verzegelen. Wederom, zoals beschreven in de Inleiding, heeft het volgens Winsemius niet veel met 'geluk' of met een 'wonder' te maken:

Luck, it has played a role. Not too much in my opinion. I mentioned the fortunate and the less fortunate unexpected things. They balance each other somewhat (...) "Look here, never be satisfied with what you have. It's dangerous. It means you don't progress. And never forget that the Goddess of Fortune is always wandering around. The moment you see her, grab her". And that Singapore has been doing. We did not miss many chances.⁸²⁸

Singapore heeft enerzijds profijt gehad bij de zekere eensluidendheid van beider karaktertrekken, terwijl in geval van tegenstrijdigheid tussen beider inborst dat waarschijnlijk niet ten voordele voor het land geweest is. Vandaar resumerend de vraag: is Lee's karakter te vergelijken met de eigenschappen van Winsemius'? Wat is het ware karakter van Lee in casu van Winsemius als er niet weggedoken wordt in stereotypie? Vijf antwoorden:

- Beide hebben een materialistische inslag: geld verdienen is voor hen het loon van hun exclusieve participatie waarbij een adequate remuneratie moet volgen op 's-mans succesvolle inzet;
- Beide mannen beschikken over een briljante intelligentie, Lee is daar bekend mee en derhalve vaak meer dan 'confident', terwijl Winsemius het moet hebben van een opperste eigenwijsheid, hij is een crack in apert optreden en onderschat de sensitiviteit tussen personen;

⁸²⁶ *The Straits Times*, 24-03-2015, 12.

⁸²⁷ *Ibidem*, 31-03-2015, Opinion A29.

⁸²⁸ *National Archives of Singapore, Oral History Centre*, Dr. Albert Winsemius, band 15.

- Daarnaast overstijgt bij beide de *no-nonsense* mentaliteit. Sterker, beide mannen zijn in confrontatie met dwarsliggers bedreigend en zonder schroom gericht op hun ondergang, zij elimineren elke vorm van tegenstand. Lee heeft deze mentaliteit jaren geleden vertolkt, in het parlement, als hij de oppositiepoliticus J.B. Jeyaretnam beschimpt, onder verwijzing naar zijn scherpe bijltje:

If you are a troublemaker ... it's our job to politically destroy you. Put it this way. As long as J.B. Jeyaretnam stands for what he stands for — a thoroughly destructive force — we will knock him. Everybody knows that in my bag I have a hatchet, and a very sharp one. You take me on, I take my hatchet, we meet in the cul-de-sac. That's the way I had to survive in the past. That's the way the communists tackled me.⁸²⁹

en bij de grootschalige arrestaties (*Operation Coldstore*) voorafgaande aan het samengaan van Singapore met Maleisië.⁸³⁰ Winsemius' *Rücksichtslosigkeit* toont zich tijdens de Tweede Wereldoorlog “door een straf en doelbewust beleid. Hij was veeleischend, verlangde een krachtig, doelmatig werktempo, zag niet tegen hindernissen op en slaagde vaak op bewonderenswaardige wijze om obstakels uit den weg te ruimen”.⁸³¹ Maar ook bijvoorbeeld bij de bestrijding van de zwarte markt, zoals in paragraaf 4 geciteerd is:

Dr. Winsemius kondigde aan dat tegen prijsopdriving nog strenger zal worden opgetreden. ‘Blijken tonnen boete géén remedie, dan zullen we zo nodig met halve miljoenen gaan werken. Knoeiende firma's en zakenlieden, die niet willen luisteren, zullen we desnoods zo zwaar beboeten, dat zij niet meer kunnen bestaan.’⁸³²

en in Singapore geldt dat voor de aanpak van de tegenstanders van zijn beleid: de communisten.

- Belangrijk is dat beide personen het politiek eens zijn en, in tegenstelling tot beider verlicht despotisme, commercieel een vrij rechtsgeordend liberaal denkpatroon innemen; het bedrijfsleven van Singapore en de MNC's van buiten ontmoeten weinig weerstand om hun commerciële doelstellingen snel te realiseren.

- Voor beide ‘roergangers’ is de aanpassing van Singapore's burgers tot efficiënte werknemers van uitermate groot belang. De bewerkstelling hiervan in de jaren na 1959 staan voor Lee in het teken van een machtsstrijd tussen de PAP-regering en protesterende groepen scholieren, arbeiders en politici. Lee Kuan Yew's antipathie tegen stakingen kan bij Winsemius ontsproten, in casu door hem zijn versterkt.

Misschien komt deze dadendrang van Winsemius wel voort uit het gedachtegoed van de Nederlandse calvinistische politieke leider Dr. Abraham Kuyper (1837-1920). De predikant

⁸²⁹ Han Fook Kwang, *Lee Kuan Yew, The Man and his Ideas*, 146; *The Straits Times*, 24-03-2015, 22.

⁸³⁰ Zie o.a. paragraaf 48.

⁸³¹ NL-HaNA, EZ/Centraal Archief, 2.06.087, inv.nr. 300, verklaring van L. v.d. Giessen.

⁸³² *Het Volk*, 07-10-1941.

en protestants staatsman Kuiper, net als Winsemius en Lee Kuan Yew een man van grote tegenstellingen, is in 1878 de stichter van de Anti-Revolutionaire Partij (ARP) en de beslissende voorganger voor de Gereformeerde kerk van Nederland. Hij wordt bestempeld als leider voor de kern van de natie, ‘de kleine luyden’, de hechte geloofsgemeenschap van eenvoudige christelijk gereformeerde mensen: middenstanders, boeren en ambtenaren. In de negentiende eeuw is Kuiper, ook voor de ouders van Albert Winsemius en hun omgeving, in oorsprong hun kerkelijk en politiek leider die ten tijde van zijn premierschap stakingen zeer vastberaden aanpakt.

Kuipers uitgangspunten zijn maatgevend voor calvinistisch Nederland: de onderlinge sociale verhoudingen zijn gebaseerd op gezag en de arbeiders moeten met weinig tevreden zijn en geen overtollige eisen stellen - staken is anarchistisch. Het lijkt ook alsof Winsemius, die ‘van gewone komaf’ is en in zijn oorspronkelijke thuisomgeving buiten een elite-milieu valt, deze gedachtegang van Kuiper en de lagere klassen in de maatschappij goed begrijpt.

In dit verband is ook het verhaal van de grondlegger van de moderne Chinese literatuur Lu Hsun (1881-1936) over de sociale stijging uit de boerenlaag naar de elite interessant, het verschijnsel van opwaartse mobiliteit. Het behoort tot de mogelijkheden van de premoderne Chinese maatschappij, hoewel dit nog als uitzonderlijk te bestempelen is. Historicus en diplomaat Van der Veen citeert de navolgende kenmerkende zin:

Zijn beeld van de studerende zoon die ’s avonds na de arbeid op het land, vermoeid maar gedreven, zittend aan het open raam bij kaarslicht voor het examen studeert, is onuitwisbaar. Door studie kon je hogerop komen, je familie vooruithelpen.⁸³³

De beschreven situatie levert een vergelijking op met de geschiedenis en het karakter van de jonge Winsemius in Nederland in de jaren dertig en veertig van de vorige eeuw en typeert hoe hij op dat moment tegen de wereld aankijkt. Als zoon van een kaashandelaar is studie zijn enige mogelijkheid uit de bestaande omgeving los te breken, alhoewel zijn afkomst in contrast staat tot zijn wil om in de macht omhoog te klimmen.

Winsemius’ *coming out* is in vergelijking met China wel wat beter gefaciliteerd, maar is niet minder imperatief geweest voor zijn latere ontwikkeling. Het heeft Winsemius’ acceptatie in Singapore vereenvoudigd: de westerse zoon van een kaashandelaar die niet meteen in de maatschappijvisie van het hereditaire straatje van Confucius past, is door zijn culturele aanpassing een belangrijke troef geworden. Hij kan Lee Kuan Yew en andere bestuurders van

⁸³³ *Selected stories of Lu Hsun*. Peking: Foreign Languages Press. 1972, geciteerd in Van der Veen’s *Waarom Azië rijk en machtig wordt*, 50-51.

Singapore eerlijk en direct uitleggen wat de wensen ‘van de straat’ zijn. Lee Kuan Yew moet respect hebben gehad voor deze gang van zaken.

33 Nederland gidsland

In 2014 schrijft *De Volkskrant* over de toenmalige aanloop naar de Nederlandse industrialisatie:

Noodgedwongen dacht men aan het begin van de Tweede Wereldoorlog in Nederland dat succesvolle industrialisatiepolitiek verkregen kon worden door eerst slim na te denken, waarna een overheidsbeleid gecreëerd kon worden dat, het liefst bijna autocratisch, de bestaande economie binnengeleid kan worden. (...) Politieke belangen en de toenmalige zuilenstructuur konden in en na de oorlogsjaren echter nooit tot een sluitende eensgezindheid komen. Er werd rond 1947 gezocht naar stugge doeners, die Nederland weer op de kaart konden zetten. Albert Winsemius, een van de gangmakers van het naoorlogse industriebeleid in Nederland, was zo’n slimme denker, zonder politiek belang, die niet praktiserend door een religie gehandicapt werd en menselijk kon ingrijpen.⁸³⁴

De ‘stugge doener’ en ‘slimme denker’ Winsemius, die al een keer eerder een (her)industrialisatie geklaard heeft, wordt door de Verenigde Naties gevraagd om het zo geslaagde industrialisatie-stramien van naorlogs Nederland in de stadstaat Singapore te implanteren. Winsemius zegt in 1984 over zijn uitverkiezing om in Singapore te mogen adviseren:

Omdat het Nederland van na de oorlog en het Singapore van de jaren zestig nogal wat overeenkomsten vertoonden, werd ik door de Verenigde Naties benaderd om de jonge staat economisch te adviseren en mijn droom om er een welvarend land van te maken, is uitgekomen.⁸³⁵

Onderzoeker Schein, die persoonlijk met Winsemius hierover gecorrespondeerd heeft, gaat ook van deze veronderstelling uit:

It was speculated that the UN asked him to be the leader of the mission because it recognized this similarity of circumstances that Singapore and the Netherlands shared.⁸³⁶

In 1997, als Winsemius postuum voor zijn belangrijke bijdragen aan de economische ontwikkeling van Singapore met een hoogleraarschap aan Singapore’s *Nanyang Technological University* geëerd wordt, lezen de studenten eveneens dit uitgangspunt in een van hun bladen: “*Singapore had quietly borrowed ideas and strategies which had worked for the Netherlands and other developed countries*”.⁸³⁷

⁸³⁴ *De Volkskrant*, 23-12-2014; NL-HaNA, Huysmans, 2.21.090, inv.nr. 111.

⁸³⁵ *De Telegraaf*, 24-03-1984.

⁸³⁶ Schein, *Strategic Pragmatism*, 32.

⁸³⁷ *The Story of Dr Albert Winsemius*. NTU Link (Nanyang Technological University), No. 21 June 1997, 28-29.

Om deze aannames een onderbouwing te geven start deze paragraaf een zoektocht naar de analogie, de verwantschap tussen Nederland na 1945 en Singapore na 1960 waar de onderzoeksvraag of Nederland inderdaad gidsland voor Singapore geweest is zich mee bezig houdt. De ontrafeling van veel analoge feiten wordt vooraf gegaan door drie invalshoeken:

(1) Nederland na de Tweede Wereldoorlog met groepen van mensen die *tomeloos* willen werken, willen *overleven* en een zekere *welvaart* willen bereiken en Singapore in een postkoloniale setting, met groepen van mensen die eveneens *tomeloos* willen werken, willen *overleven* en ook een zekere *welvaart* willen bereiken. Parallelen, die bijvoorbeeld onderwerpen raken als arbeidsverhoudingen en politieke radicalisering, ongelijkheid in inkomensverdeling, sociale tegenstellingen, autocratische tendensen, externe bedreigingen, arbeidsmentaliteit, werkethiek, handelstradities en globalisering. Winsemius gaat in zijn nieuwe werkomgeving Singapore zaken herkennen die hij geruime tijd daarvoor ook heeft ontmoet, beoordeeld en vaak eigenhandig in de economische ontwikkelingen van Nederland heeft verwerkt.

Zoals Winsemius enigszins laconiek bevestigt: “(...) *my advice ... what to do, was to quite an extent based on Dutch experience till '60. And my advice what not to do, was based on Dutch experience after '60*”.⁸³⁸ Daaraan toevoegend “*And the unsuccessful development after '60 [in the Netherlands] has, I hope at least, contributed considerably to eliminate the risk that Singapore would fall in the same pitfalls*”.⁸³⁹

In 1981 geeft Winsemius over deze *pitfalls* meer duidelijkheid, hij wijst dan naar het Nederlandse proces van loonsverhogingen dat aan het einde van de jaren vijftig niet door gaat, want “Tevreden over de dikke winsten en makkelijke lonen hebben werkgevers en werknemers in Nederland echter alles bij het oude gelaten, met als resultaat dat ze nu niet meer mee kunnen op de internationale markt”.⁸⁴⁰ Het gaat ook over de les in moderniseringstrategie die Singapore uit Nederland heeft geleerd:

In schrille tegenstelling tot Nederland waar Joop den Uyl eens voorgesteld heeft bedrijven die automatiseren extra te belasten geeft de Singaporese regering belastingvoordelen aan bedrijven die machines aanschaffen.⁸⁴¹

⁸³⁸ *National Archives of Singapore, Oral History Centre, Dr. Albert Winsemius, band 16.*

⁸³⁹ *Ibidem.*

⁸⁴⁰ Peter van Dijk, *NRC Handelsblad*, 06-06-1981.

⁸⁴¹ *Ibidem.*

Ook is Winsemius bepaaldelijk niet gecharmeerd van het Nederlandse socialezekerheidsbeleid van na 1960, dat volgens hem vooral ‘luiheid en ziekteverzuim op het werk stimuleerde’.⁸⁴²

(2) Voorbeelden van gelijkenissen tussen Nederland en Singapore zijn ook te vinden in beiderzijds aanloop naar industrialisatie via allerlei reeds aanwezige voorstudies en aanzetten van de hand van initiatiefrijke politici en hoogstaande experts. Enerzijds wordt in Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog, maar vooral na 1945, intensief naar een ‘Grondplan voor de Industrialisatie’ gezocht. Onder minister Vos, minister in diverse functies van 1945 tot 1947, blijft het vooralsnog bij het op papier zetten van een industrialisatiebeleid met een sterk socialistische invalshoek en een overgrote rol voor de overheid. Dit plansocialisme leidt tot politieke en ideologische conflicten en wordt door daaropvolgende ministers en kabinetten grotendeels losgelaten.⁸⁴³

De nieuwe minister voor Economische Zaken Huysmans geeft, volgens oud-minister Van den Brink, in 1947 opdracht “bij toewijzing van grondstoffen en de afgifte van invoervergunningen prioriteit te geven aan export bevorderende activiteiten”, terwijl voordien de binnenlandse consumptie voorop heeft gestaan.⁸⁴⁴ Dezelfde Huysmans start een actieve industrialisatiepolitiek, ondersteund door onderwijs en vakopleidingen voor de jeugd, waarbij de nadruk ligt op technisch precisiewerk. Als Van den Brink en Winsemius in 1948 voor de eerstkomende vijf jaar hun industrialisatie-ideeën op papier zetten en uitvoeren kunnen zij hun ideeën enten op diverse plannen van voorgaande politici en politieke partijen, waarbij de overheidspolitiek voor het oplossen van het Nederlandse werkgelegenheidsvraagstuk nadrukkelijk wordt gelegd bij het opvoeren van particulier initiatief, de verbetering van productiviteit, gerichte loon- en prijspolitiek en bij de export.⁸⁴⁵

Anderzijds, analoog aan de situatie van Winsemius en Van den Brink in 1948, kan ook Singapore zich baseren op een gamma aan ideeën ontwikkeld in de koloniale tijd. In Deel III en IV zijn diverse naoorlogse initiatieven voor de ontwikkeling van Singapore beschreven, geïnitieerd door Groot-Brittannië, Canada, de Verenigde Staten en Singapore zelf. Met andere woorden, internationale instellingen zijn intensief geraadpleegd waardoor politieke, economische en sociale doelstellingen, ‘grondplannen voor Singapore’, eveneens vooraf onderzocht, verwoord maar nog niet getoetst zijn, maar er is in Singapore nog geen eenduidig plan van aanpak. Tot 1960 zijn de politieke en economische belangen van het moment de

⁸⁴² *The Straits Times*, 24-03-2015, “Why is public welfare kept to a minimum? So as to encourage self-reliance and hard work”; *National Archives of Singapore, Oral History Centre*, Dr. Albert Winsemius, band 16.

⁸⁴³ De Liagre Böhl, *Nederland industrialiseert!* 121.

⁸⁴⁴ van den Brink, *Zoeken naar een ‘Heilstaat’*, 441.

⁸⁴⁵ *Ibidem*; Paragraaf 11 Het duo Van den Brink en Winsemius.

pragmatische leidende factor; slechts de zich ontwikkelende dekolonisatie, als de Britten Singapore op zelfbestuur voorbereiden, lijkt *à la carte* te geschieden.⁸⁴⁶

(3) Het derde vertrekpunt van de analogie met Singapore is de materieel erbarmelijke situatie van Nederland na de Tweede Wereldoorlog. Nederland bevindt zich in een mêlée van oorlogsschade, massale werkloosheid, armoede en maatschappelijke ellende, met daarnaast het verschijnsel van een sterke bevolkingsgroei. Onder het Japanse oorlogsbewind heeft ook het eiland Singapore, vooral in menselijk opzicht, hevig geleden. Een van de bibliothecarissen van de *National Library* van Singapore, schrijft over deze periode:

For instance, from March through November 1942, each person was rationed 20 katis per month. [1 kati is 617 gram]. By the end of 1943, it was cut down to 12 katis for male, 9 for female, and 10 for children per month. In 1944, rice rationing was further reduced to 8 katis for male, 6 for female, and 4 for children. By the end of 1944, each household was only getting 1 kati of rice.⁸⁴⁷

Toch benadrukt Huff dat het in 1945 als “*less developed economy*” geklasseerde Singapore, sec economisch, minder gruwelijk uit de oorlog is gekomen: “*World War II and the Japanese occupation made surprisingly little difference in a strictly economic sense*”.⁸⁴⁸ Na de bevrijding beginnen de Britten en andere kolonials in Singapore met de doorstart van hun beproefde *free trade*-traditie, wat hun veelal westerse ‘landen van oorsprong’ en de in Singapore verblijvende allochtone bevolking weer vrij snel een redelijk inkomen oplevert.

Daardoor lijkt het alsof de start van Nederland in 1945 en de start van Singapore in 1960 zoals door Huff beschreven slechts ten dele synchroon loopt, in casu mank gaat. Huff’s vrij theoretische uitgangspunt moet daarom nader geanalyseerd worden, vooral als Pingtjin Thum over de periode rond 1950 onder het hoofd: *Inequalities* onderstaande tekst lanceert, geschreven met een ruime, evenwel sterk onderdrukte ironie:

By 1950, Singapore was once again the glittering economic capital of Southeast Asia, one of the most prosperous cities in the British Empire. It had shrugged off the economic effects of the occupation and was largely back to where it had been in 1939.¹⁶⁸ As a result of the concerted British policy to discipline labour and prevent the rise of an independent trade union movement dating back to before the war, Singapore’s rapid development had produced sharp inequalities and „an economic dualism, not in an urban-rural sense but in the division of the tertiary sector between modern and traditional services“.¹⁶⁹

For European and local elites, Singapore was easily the most important commercial, transportation, and communications centre in the Far East, the biggest market in the world for natural rubber and tin, a specialized commodities futures market, and a major world oil distribution centre.¹⁷⁰ This rich, wealthy metropolis had a per capita income of about [M]\$1,200, roughly a third of Britain’s, higher than nearly any other country in Asia.¹⁷¹ It was „almost

⁸⁴⁶ John Jansen van Galen, *NRC Handelsblad*, 13-02-2013.

⁸⁴⁷ Lim Tin Seng, *Forgotten Promises*, 41.

⁸⁴⁸ Huff, *The Economic Growth of Singapore*, 277-278.

certainly the only place in Asia where there is really a substantial middle class“ and conspicuously wealthy: it had 30 people per private motorcar. The Federation had 70, and no other country in Asia had under 120.¹⁷² Travellers from all over the world marvelled at the clean and orderly city, experiencing exotic tropical Asia while living in the luxury and partaking of all the comforts of civilisation. Most remarkable was the sheer breadth of its cosmopolitanism. More than New York, London or Calcutta, it was the twentieth century’s first truly global city, ‘a city of infinite ethnic fractions’.¹⁷³ The world came to Singapore for trade and for pleasure. A thriving cultural and entertainment scene catered to all tastes, no matter how high or low. With good reason, Singapore was compared to the legendary Italian renaissance port cities of Venice and Florence.¹⁷⁴ ⁸⁴⁹

Als we ons echter strikt op de Aziatische huishoudens van het eiland Singapore focussen, dan zien we dat maar een klein deel van de nationale koek en het na-oorlogse economische herstel hier terechtkomt. Voor het grootste deel van de bevolking is er midden jaren vijftig tot ruim in de jaren zestig nog steeds sprake van maatschappelijke chaos en armoede. In het begin van de jaren vijftig doet de toekomstige minister van Financiële Zaken, Goh Keng Swee, toen nog als jonge wetenschapper bij de koloniale civiele dienst en *Assistant Director* van de afdeling *Social Welfare*, onderzoek naar de sociale verhoudingen in zijn stad.⁸⁵⁰ Een van zijn conclusies is: op elke 454 huishoudens van vier personen zijn er slechts drie huishoudens met een toilet, bad en keuken. Bij de arme bevolking staat ‘de emmer’ op dezelfde plek als waar er gekookt wordt. Officieel leeft een kwart van Singapore’s bevolking in armoede.⁸⁵¹

De marxistische historicus Jan Romein en zijn zoon omschrijven Singapore in het begin van de jaren vijftig van de vorige eeuw met “het financiële belang, de zakelijke dienstverlening nam grote vormen aan; Singapore werd voor de Britten het Gibraltar van Azië”.⁸⁵² Helaas is de GINI-berekening in de jaren vijftig van de vorige eeuw nog geen frequent gehanteerde statistische maatstaf van ongelijkheid, anders zouden vader en zoon Romein aan hun uitspraak toegevoegd hebben dat zeker tot 1960 de economische groei in Singapore, circa 1,4% per jaar,

⁸⁴⁹ Thum, *Chinese Language Political Mobilisation*, 73, onderbouwd met de navolgende noten: “¹⁶⁸ Huff, *Economic Growth of Singapore*, p. 277-8. ¹⁶⁹ Ibid., p. 367. ¹⁷⁰ *Annual Report 1950*, Colony of Singapore 140; J.W.F. Rowe, *Primary Commodities and International Trade* (Cambridge, 1965), p. 47. ¹⁷¹ Frederic Benham, *The National Income of Singapore 1956* (Oxford, 1959), p. 1-9; Huff, *Economic Growth of Singapore*, p. 1-2, 32-33. ¹⁷² T.H. Silcock, *The Commonwealth Economy in Southeast Asia* (Durham, NC, 1959), p. 43, 158. ¹⁷³ Christopher Bayly and Tim Harper, *Forgotten Armies: Britain's Asian Empire and the War with Japan* (London, 2005), p. 51. ¹⁷⁴ SCJP 8 Dec 1959; Ursula K. Hicks, 'The Finance of the City State', *Malayan Economic Review*, 5/2 (1960), p. 1-9; John Hicks, *A Theory of Economic History* (Oxford, 1969), p. 42-59”.

⁸⁵⁰ Goh Keng Swee, ‘Urban Incomes & Housing: A Report on the Social Survey of Singapore, 1953–54’, *Singapore Department of Social Welfare* (Singapore 1956) 131; *The Straits Times*, 15-12-1951; E. Shailaja, ‘Goh Keng Swee: The Master Sculptor’ in: Leong Ching (red.), *Great Singapore Stories – The Founding Fathers* (Singapore 2008).

⁸⁵¹ Over sociale mistoestanden in Singapore in die tijd: Kaye Barrington, *Upper Nankin Street Singapore: A sociological Study of Chinese Households living in a densely populated Area* (Singapore 1960) 26-85.

⁸⁵² Jan Romein en Jan Erik Romein, *De eeuw van Azië. Opkomst, ontwikkeling en overwinning van het modern-aziatische nationalisme* (Leiden 1956) 221.

onevenredig verdeeld wordt tussen de lokale bewoners en de ‘overheersing’.⁸⁵³ Paragraaf 46 gaat uitgebreider in op Singapore’s dispariteit tussen verschillende inkomensgroepen, maar kan helaas geen betrouwbare cijfers over de periode vóór 1960 produceren. De inschatting van experts valt echter niet uit ten voordele van Singapore.

De economische vooruitgang gaat in die tijd duidelijk hand in hand met grote sociale ellende. In 2015 is binnen Singapore’s universitaire wereld het besef van de toenmalige economische tweeslachtigheid levendiger, zoals blijkt uit de bemerking van schrijver en redacteur Wong Shu Yun naar aanleiding van Lee Kuan Yew’s, *From Third World to First*: dat zij betitelt als een retorische “*form of myth-making*”:

However, it is important to note that both the Third and First Worlds did exist in Singapore in the fifties and sixties, the time when Lee entered politics. But it was the European and local elite who enjoyed First World status, while locals in the lower rungs of society (a third of the island’s population) were crammed into subdivided houses and suffered under poor living conditions. Lee and the PAP did want to offer a better life – in other words, the First World – to the locals living in squalor. (...) Thus, Lee’s myth of Singapore’s modern beginnings as a Third World is not completely untrue: rather, it is an exaggeration of the social conditions of those times.⁸⁵⁴

Echter, pas na 1959, na de overwinning van de PAP-partij, worden de belangrijkste doelstellingen als banen, huisvesting en de gemeenschappelijke markt met Maleisië dwingend doorgezet ten behoeve van de gehele bevolking. Met andere woorden, als de ‘frappante vergelijking’ met Nederland zich op het overgrote deel van Singapore’s ‘autochtone’ bevolkingsgroep richt, wordt het duidelijk dat Winsemius een herkenbaar veld gaat betreden, met een in het Nederland van toen vergelijkbaar armoede-aspect.

~

Als volgende analogie is de geestelijk verzuilde maatschappij een bijzonder vergelijkingselement. In Singapore is er sprake van drie vrij prominente, heterogene zuilen, voornamelijk gelieerd aan etniciteit. Drie culturen gekoppeld aan drie pluriforme godsdiensten, het boeddhisme, de islam en het hindoeïsme, publiekelijk niet allemaal even actief geïmplementeerd. De drie culturen hebben hun eigen waarden die binnen Singapore gezamenlijk een syncretische mix en een politieke cohesie moeten bereiken. Daarnaast is er sprake van andere ‘geïmporteerde’ cultuurstromen met bijvoorbeeld joods-christelijke religie en traditie.

De geestelijke structuur in Singapore is te spiegelen aan de naoorlogse maatschappelijk verzuilde structuur in Nederland. Met dien verstande dat al tijdens de oorlog in kamp St.

⁸⁵³ Harry T. Oshima, ‘East Asia’s high Growth’, *Singapore Economic Review* 31, 2 (1986) 4, 9, 11 I; Sugimoto, ‘Economic Growth of Singapore in the Twentieth Century’, 14;

⁸⁵⁴ Wong Shu Yun, *A Heart without a Body: Post Human Politics in Singaporean Texts*. Thesis submitted for the Degree of Master of Arts, National University of Singapore (2015) 24.

Michielsgestel vanuit een politiek-religieus dilemma al een aftrap gegeven is voor het Nederlandse ‘polderen’. In paragraaf 8 is deze ontwikkeling reeds aan de orde geweest, echter nu nog aangevuld met de ‘polder’-vraag van voormalig senator Alexander Rinnooy Kan, tussen 2006 en 2012 voorzitter van Nederlands Sociaal Economische Raad, de SER:

Ook in St. Michielsgestel is er sterk sprake van de heersende Nederlandse verzuiling. Nederland zat voor de oorlog nog in de hoogtij van het verzuilde politieke bestel, dat in feite vanuit St. Michielsgestel getracht werd over de oorlog heen te tillen om daarna weer gecontinueerd te kunnen worden. Het tot elkaar veroordeeld en op elkaar aangewezen zijn in een gemeenschappelijke gevangen houding leidde aldus of tot permanente ruzie of tot bereidheid er samen dan maar het beste van te maken. Binnen de levensbeschouwelijke invalshoeken en de politieke compromissen in deze Brabantse discussiegroepen zou wel eens de basis voor het Nederlandse begrip ‘polderen’ gelegd kunnen zijn.⁸⁵⁵

Straks, in 1974, wordt ‘het Nederlandse polderen’ ook aan politiek Singapore aangeboden. Nu is de voorlopige conclusie dat de zuilenstructuur in Nederland en Singapore’s geestelijke structuren een *match* hebben.

~

De verwantschap tussen de Nederlandse vrij autocratisch geleide burgerlijke cultuur na 1945, inclusief de suggesties vanuit kamp St. Michielsgestel om een aantal grondrechten tijdelijk uit te schakelen ten dienste van het ‘goede doel’, levert qua vorm van democratie eveneens een op elkaar gelijkend thema met Singapore’s ontwikkelende politiek op. Historicus en schrijfster Madelon de Keizer schrijft over Nederlands politieke vorming tijdens de oorlogsjaren die zich richt op een na de oorlog uit te voeren overrompingsstrategie:

Dit vergt tijd en een organisatie, die bereid was om langs diverse wegen het volk rijp te maken voor een zuivere keuze en een juiste beslissing ten aanzien van zijn toekomst.⁸⁵⁶

Van den Brink duidt deze periode in Nederland aan als een ‘mini-democratisch tijdperk’.⁸⁵⁷

Onder de vlag van de PAP-ideologie kan qua vorm van democratie van verlicht despotisme, van een ‘zachte’ dictatuur gesproken worden. In Singapore, door de gevolgen van de vele verkiezingen wijzer geworden (tussen 1955 en 1964 zijn er vijf verkiezingen in casu referenda gehouden) hebben de nieuwe leiders nog maar weinig vertrouwen in democratische instellingen en “*yield to pressure, to adopt autocratic methods, or to achieve one’s goal by political persuasion, backed by the powers of government*”.⁸⁵⁸ De reactie van Lee Kuan Yew op de vraag van Tommy Koh Thong Bee, in 2010 Singapore’s permanente vertegenwoordiger

⁸⁵⁵ Alexander Rinnooy Kan, *NRC Handelsblad*, 10-10-2014.

⁸⁵⁶ de Keizer, *De gijzelaars van Sint Michielsgestel*, 161.

⁸⁵⁷ Van den Brink, *Zoeken naar een ‘Heilstaat’*, 438.

⁸⁵⁸ Drysdale, *Singapore’s Struggle for Success*, 249.

bij de Verenigde Naties, of het schema van de bouw en distributie van HDB-appartementen als een goed geslaagd experiment beschouwd wordt, is in deze context niet verwonderlijk:

No, it was not an experiment ... It was force majeure. We inflicted it on the people, we knew it would work, we knew it would be uncomfortable. ... if we did not do this, we would remain separate communities and never integrate.⁸⁵⁹

De politieke situatie aan het eind van het Nederlandse interbellum en daarna tijdens de wederopbouw, de jaren waarin Winsemius zijn ervaringen opdoet, en Singapore's autoritair getinte regeringsvorm na 1960, staan daarom niet haaks op elkaar. Volgens Buchanan weet Winsemius in 1960 nauwgezet dat het makkelijker is om vergaande hervormingsvoorstellen en andere maatregelen door te voeren als de politieke basis sterk genoeg is:

In Singapore, however, the People's Action Party Government has retained the veneer of a peculiar form of 'democratic socialism' – a unique blend of one-party authoritarianism, bourgeois liberalism, devout anti-Communism, state welfareism, unbridled free enterprise, and Chinese chauvinism.⁸⁶⁰

Overigens, de van autocratie betichte regering van Singapore kan alleen blijven functioneren zolang deze vorm van bestuur door de bevolking getolereerd wordt, een draagvlak heeft en daardoor een mate van reciprociteit ontmoet (wat in feite ook een vorm van democratisering-van-onderaf is). Net zoals de mediëvist Wim Blockmans in een interview uit 2019 stelt dat: "zolang het regime in staat is economische groei te garanderen, lijkt de bevolking daar weinig problemen mee te hebben".⁸⁶¹ Régnier bevestigt ook deze theorie dat de verantwoordelijkheid voor de machtsuitoefening getolereerd wordt zolang progressie voor de in oorsprong arme Nanyang Chinezen blijvende welvaartsontwikkeling betekent:

The authority of the virtuous government depends on the willingness of its citizens (the majority of whom are Chinese) to give their collective support to those who provide them with stability, employment, housing, and social services, and these citizens might feel less attracted to individual freedoms as these are understood in parliamentary democracies.⁸⁶²

~

Ook de bedreigingen van buitenaf zijn in menig opzicht vergelijkbaar. In Nederland van na 1945 gaat het over het ontbreken van motor Duitsland als economisch stimulerende factor en, enige tijd later, over het wegvallen van de extra inkomsten uit Indonesië. Nederland is dan niet wars van westerse, zeg Amerikaanse, inmenging en hulp; wereldhandel is er nauwelijks en 'de

⁸⁵⁹ *The Straits Times*, 28-01- 2010.

⁸⁶⁰ Buchanan, *Singapore in Southeast Asia*, 19.

⁸⁶¹ Rob Hartmans interviewt Wim Blockmans over zijn komende boek 'Medezeggenschap. Politieke participatie in Europa voor 1800', *Historisch Nieuwsblad* – januari 2020, nr. 01, 67-71.

⁸⁶² Régnier, *Singapore: City-State in South-East Asia*, 64.

vijand' Duitsland wordt economisch weer snel binnenboord gehaald. Singapore heeft enerzijds zijn grote afhankelijkheid van Maleisië en Indonesië, door hoogleraar geschiedenis Cheng Siok-Hwa voor de jaren 1949 en 1959 als volgt bevestigd:

The interdependency of Singapore and Malaysia after World War II was exceptional; in 1949 Singapore handled approximately 71 percent of Malaya's imports and 63 percent of her total exports; a value that amounted to more than a quarter of Singapore's total trade. Ten years later, in 1959 Singapore's import countries in order of importance did only slightly differ: Indonesia had overtaken Malaysia, the third place was for the United Kingdom, followed by Japan and Thailand.⁸⁶³

Zoals Nederland zich opstelt ten opzichte van Duitsland, zo is Japan na 1945 door Singapore eveneens slechts kort als 'de vijand' beschouwd. Dezelfde praktijk wordt ook gehanteerd in de zaak Indonesië, na de economische 'handelsonderzoek' – de *Konfrontasi* – tussen 1963 en 1966. Indonesië is wel even bedreigend geweest voor de ontwikkeling van Singapore, maar in feite als handelspartner nooit uit het vizier geraakt. Dit geldt ook voor de relaties met Maleisië na de geforceerde breuk in 1965.

Singapore, afhankelijk van een open-markt situatie, zorgt snel voor pragmatische oplossingen als de eigen economie gevaar loopt. Tot dergelijke hersteloperaties wordt ook Winsemius ingezet; vanaf 1960 is herhaalde malen sprake van zijn (handels)reizen naar Maleisië zoals op 29 en 30 september 1965 naar o.a. Tun Razak, de Maleise vice-premier en minister van Defensie en de toenmalige minister van Financiën, Tan Siew Sin.⁸⁶⁴ En tijdens zijn vier weken durende aanwezigheid in Singapore begin 1970 gaat hij op 13 februari 1970 op diplomatieke reis naar Indonesië. Ook hier heeft Winsemius zijn kennis en ervaring kunnen uitspelen en Singapore's vaak navrante situatie kunnen verbeteren.

~

Op financieel gebied zijn beide landen na de start van hun economische wederopbouw afhankelijk van financiële en technische bronnen. Zoals Nederland na de oorlog een beroep doet op financiën van de Wereldbank en van de Verenigde Naties en meer dan een financieel en economisch 'zetje' krijgt door het Marshallplan, zo kijkt Singapore reikhalzend uit naar technische en daaraan gelieerde financiële assistentie van buitenlandse kapitaalcrachtige conglomeraten, van de Wereldbank, van Groot-Brittannië tot de grote vermogens van de eigen inwoners aan toe.

~

⁸⁶³ Cheng Siok-Hwa, 'Economic change in Singapore, 1945-1977', 82, 85.

⁸⁶⁴ Tan Siew Sin, zoon van de in dit onderzoek genoemde Tan Cheng Lock, oprichter van de *Malayan Chinese Association* (MCA).

Als economisch adviseur van Singapore weet Winsemius bovendien dat de economische opleving in Nederland niet alleen beïnvloed is door tastbare buitenlandse hulp. Het succes van de industrialisatie in Nederland is mede geëntameerd door niet-kwantificeerbare zaken, zoals de eigen volksaard, noeste werkzaamheid, het eigen arbeidsethos en de alom aanwezige spaarzin. De *Leeuwarder Courant* in 1951, uit de tijd van Winsemius' directoraat-generaal, schrijft:

Ook over de menselijke factor bij de industrialisatie zijn vaak pessimistische voorspelingen geuit. Dr. Winsemius constateerde, dat dit pessimisme door de feiten achterhaald is. Wat de kwaliteit van onze arbeiders betreft, wees hij op de gunstige ervaringen van buitenlandse ondernemers met hun vestigingen hier te lande.⁸⁶⁵

En, zoals de Eerste Industrialisatienota van Winsemius vermeldt:

Met nadruk dient er op te worden gewezen, dat het bereiken van bedoeld resultaat zeker niet de vrucht van een automatische ontwikkeling zal zijn, doch dat hiervoor grote inspanning en zelfbeheersing van het gehele volk nodig is. Daarbij komt, dat deze prestaties worden gevraagd onder omstandigheden, die helaas onvermijdelijk niet de meest gunstige voor maximale inspanning kunnen zijn.⁸⁶⁶

Immateriële zaken als wilskracht, passie, doorzettingsvermogen, hard werken en zuinigheid, de zo geprezen geest achter de Nederlandse wederopbouw, vindt Winsemius ook terug in Singapore. Vandaar dat Winsemius' visie, na drie maanden observatie, door de Chinese werkcultuur gedragen wordt. Hij heeft bijvoorbeeld scenario's ontmoet van kleinschalige metaalbewerking, zoals op onderstaande foto weergegeven. Winsemius zegt hierover:

I saw them working in the streets, repairing things, making two bicycles from three old ones which were not complete; repairing axles from motor cars, a tricky thing, with very, very limited machinery, in Kalang Basin(...) So I came to the conclusion that they can do it, they have a high aptitude for manufacturing.⁸⁶⁷

Vooraf de Chinese cultuur van werkzaamheid heeft een dominante rol gespeeld in de economische ontwikkeling van Singapore, wat ontwikkelingseconoom Peter Thomas Bauer aanleiding geeft tot een vrij essentialistische en directe uitspraak:

It is inherently implausible to believe, that Singapore would be what it is today if it were populated, not by a majority of Chinese, but by Brazilians or Bengalis – or, for that matter, by a majority of ethnic Malays.⁸⁶⁸

⁸⁶⁵ *Leeuwarder Courant*, 16-06-1951.

⁸⁶⁶ *Nota inzake de Industrialisatie in Nederland*, 1948.

⁸⁶⁷ *National Archives of Singapore, Oral History Centre*, Dr. Albert Winsemius, band 02.

⁸⁶⁸ Peter T. Bauer, *Reality and Rhetoric: Studies in the Economics of Development* (Cambridge 1984) 166.

869

~

Als Winsemius zich een beeld vormt van de toekomst van Singapore, schrikt hij allesbehalve terug van Singapore's sterke bevolkingsgroei, Nederland is tenslotte van 6 miljoen in 1910 naar 12 miljoen inwoners in 1960 gegroeid. Met deze groei in het achterhoofd passeert dan vanzelfsprekend ook het thema grondstofschaarste de revue. Alhoewel het ene land wat gefortuneerder is dan het andere, hebben beide landen relatief weinig uit eigen bodem te bieden. Nederland heeft na de oorlog een redelijke land- en tuinbouw en als energiebron wat eigen steenkool, van aardgas is men eind jaren '40 zich nog slechts beperkt bewust.⁸⁷⁰ Singapore heeft evenmin veel natuurlijke hulpbronnen, op tropische warmte na en wat tuinbouw op kleinere schaal.

~

Een opvallend vergelijkingsselement tussen Nederland en Singapore zit in de gemeenschappelijke handelsgeest, Nederlanders handelen met iedereen en zijn vrij schrande met geld, zo ook de inwoners van Singapore. De gunstige ligging en de vrij riant zeehavenposities van beide landen met de daaraan verbonden internationale bedrijvigheid is

⁸⁶⁹ Ambachtelijk, doortastend en inventief. Penang 2015, foto auteur.

⁸⁷⁰ *Nota inzake de Industrialisatie in Nederland*, 1948, 29.

dan aan de orde. In deze vergelijking is de verwoesting van de Rotterdamse haven voor bijna 40% tijdens de Tweede Wereldoorlog ook te betrekken. Het bombardement van de stad in mei 1940 is vier jaar later, in september 1944, gevolgd door een grootschalige vernieling van kaden, gebouwen en overslagmaterieel, waardoor de haven, deels door gelden uit de Marshallhulp, feitelijk opnieuw moest worden opgebouwd. Winsemius heeft in die tijd veel ervaring bij de wederopbouw en de uitbreiding van de Rotterdamse haven opgedaan.

Deze situatie is te vergelijken met de oorlog in de Pacific en de Japanse bezetting van Singapore vanaf 1942, die de haven zware schade toebrengt:

(...) about 70% of the warehouses in Keppel Harbour suffered damage from bombing raids and much of the machinery and equipment in the dockyards fell into a state of disrepair. Port waters became encumbered with sunken craft and maintenance of port installations and ancillary facilities came to a standstill.⁸⁷¹

Pas tussen 1953 en 1956 krijgt de *Singapore Harbour Board*, de SHB, financiële ondersteuning via het *Colonial Development and Welfare Fund* om de vernielde haven en dokken te herstellen.

~

In de vergelijking tussen Nederland en Singapore in respectievelijk de jaren '40 en '60 van de vorige eeuw past ook het thema van het bestrijden van het communisme. Hoogleraar geschiedenis der internationale betrekkingen Duco Hellema schrijft dat eind jaren veertig er “een grimmige politieke sfeer” ontstaat tegen de Nederlandse communisten.⁸⁷² Het isoleren van deze groep sluit aan bij het Nederlandse naoorlogse streven naar een discipline, die noodzakelijk wordt geacht voor de snelle wederopbouw van de economische situatie.

Voor wat het anticommunisme betreft ontstaan zelfs innige banden tussen enerzijds het Nederlands Verbond van Vakverenigingen (NVV) met de *American Federation of Labor* (AFL) en anderzijds van leden van de linkse Partij van de Arbeid (PvdA) met de Amerikaanse Ambassade in Den Haag.⁸⁷³ Het is niet verbazingwekkend als in april 1948 blijkt, zoals ook in paragraaf 9 geconstateerd, dat na een onderzoek van het Nederlands Instituut voor de Publieke Opinie (NIPO) 79% van het Nederlandse publiek vindt dat het communisme bestreden moet worden.⁸⁷⁴ Minister-president Drees, die tussen 1948 en 1958 leiding geeft aan een reeks rooms-rode (KVP/PvdA) kabinetten, is “overtuigd dat economische groei, werkgelegenheid en de opbouw van de welvaartsstaat in de strijd tegen het communisme van groter belang zijn dan

⁸⁷¹ *History 1819-1963, Singapore*, Maritime Museum Singapore - Port of Singapore Authority (2002).

⁸⁷² Duco Hellema, ‘Een fijne tijd’, *Historisch Nieuwsblad*, juni 2011, nr. 5, 30-41.

⁸⁷³ Ibidem.

⁸⁷⁴ *Algemeen Handelsblad*, 17-04-1948.

militaire machtsmiddelen. De dreiging van het communisme moet daarom niet alleen met repressie worden bestreden, maar vooral met sociaaleconomische vooruitgang”.⁸⁷⁵

In de jaren voorafgaand aan 1960 kan op het gebied van bestrijding van het communisme in Singapore, waar nog een beduidende politieke en maatschappelijke band met het communisme bestaat, van een contrast met Nederland gesproken worden. Winsemius, middels zijn politieke uitspraken over communisme in Singapore, benadrukt echter vrij snel een methodologie die uiteindelijk veel verder doorschiet dan in Nederland:

Especially in Singapore, with its large ethnic Chinese population – in 1960, 76% of the total population –, Chairman Mao’s “big leap forward” and his ultimate Utopia, strongly appealed to the younger generation. (...) However, upon studying the prospects in 1960 and 1961, it was obvious, that the Communist influence had to be eliminated, if Singapore was to come to economic development at all.⁸⁷⁶

Hij kan dit zeggen omdat hij op de eerste plaats de anarchistische politiek uit het Europese interbellum kent en op de tweede plaats door de Tweede Wereldoorlog, de Koude Oorlog en door kennis van zaken verkregen bij de wapenindustrie extra moreel gepokt en gemazeld is. Hij heeft gedurende zijn loopbaan enerzijds geleerd hoe je de communisten op een afstandelijke manier als vijand moet zien. Hij weet bovendien hoe het communisme beteugeld moet worden, niet alleen met militair geweld, maar ook door uitvoering van het devies dat door economisch succes veel communistische weerstanden te overwinnen zijn.

Anderzijds heeft hij ook de Amerikaanse aanpak meegekregen die het communisme rigoureuus tracht te vernietigen, de communisten, die op hun beurt de westerse kapitalistische wereld willen overnemen in casu willen verdelgen. Als Winsemius in Nederland na 1948 aan de Nederlandse economische touwtjes meetrekt, is het de Amerikaanse president Truman die het communisme tot doodsvijand #1 verklaart, waarna, in de hoogtijdagen van de Koude Oorlog, de Amerikaanse senator Joe McCarthy een ongeremde en naar later blijkt hysterische ‘heksenjacht’ op al of niet vermeende communistische infiltranten in eigen land opent. Winsemius’ regelmatige bezoeken aan de Verenigde Staten in deze periode geven hem niet alleen een riant kennis van de Amerikaanse bedrijfsleven-rechtse-flank, maar doen tevens zijn ideeën over communisme veramerikaniseren.

Deze achtergronden vormen Winsemius tot anticommunist en als hij tien jaar later in 1960 de felle communistische strijd in de straten van Singapore ontmoet, heeft hij het plan van aanpak klaar. Hij neemt zwaar geschut mee en kan daarom op het gebied van het communisme

⁸⁷⁵ Hellema, ‘Een fijne tijd’, *Historisch Nieuwsblad*, 30-41.

⁸⁷⁶ Winsemius, *The Dynamics of a Developing Nation: Singapore*, 3.

de regering van Singapore duidelijk zijn persoonlijke invalshoek laten zien. Deze kennis heeft politiek Singapore uiteindelijk gebruikt om communistische onrust niet alleen te vuur en te zwaard te bestrijden maar ook door economische groei krachtig te stimuleren, door rust en orde te verkrijgen.

Het is waarschijnlijk puur toeval maar Singapore's *'Operation Coldstore'* uit 1963, de reeds enige malen aangehaalde politieke zuiveringsactie van Singapore, doet zowel inhoudelijk als qua codenaam denken aan de Nederlandse *'Operatie Diepvries'* uit 1952. Deze operatie is gevoerd ten tijde van genoemd Amerikaans wantrouwen ten opzichte van Rusland en de bestrijding van de communisten door de demagogische McCarthy. De toen opgemaakte lijst van een mogelijk bedreigende en staatsgevaarlijke Nederlandse vijfde colonne van vooral communisten telt, na uitgebreid antecedentenonderzoek, 8.000 namen van personen die bij een eventuele oorlog in kampen geïnterneerd zullen worden.⁸⁷⁷

~

Een andere toevalligheid in deze parallele vergelijkingsreeks is de internationale conjuncturele groei na de Tweede Wereldoorlog die Nederlands economie begunstigd heeft. Met andere woorden, de economische opleving in Nederland tussen 1945 en 1955 is niet slechts door zaken als Marshallhulp in combinatie met een van regeringswege geïnstigeerd industrialisatieproject beïnvloed. De economische groei binnen Nederland blijkt ook duidelijk in een Pan-West-Europees patroon te passen met identieke groei-elementen in diverse landen. Vandaar de navolgende inhoudelijke vraag die een maatstaf tot vergelijking oplevert: wanneer is in diverse industriële Europese landen na de oorlog de productie weer op het oude, vooroorlogse niveau gekomen? Met als interessante constatering dat als eerste de Britse, Franse en Nederlandse producties in 1948 weer op het vooroorlogse niveau zijn, zelfs voordat het Marshallplan vorm gaat krijgen. Italië en België volgen eind 1948 begin 1949.⁸⁷⁸

Een identieke situatie doet zich voor in Singapore waar de groei van de wereldeconomie zijn ontwikkelende welvaart zonder slag of stoot komt binnenrollen. Conjuncturele meevallers doen zich vanaf 1967 in Singapore voor en leiden tot een 'dubbele economische voortstuwung', niet alleen door acties van nationale bodem maar ook gevoed door internationale oorzaken, die tot een exuberante groei leiden. Verschillende auteurs schrijven over de resultaten van dit fenomeen:

⁸⁷⁷ NTR, *Andere Tijden, De (h)eerlijke jaren 50*, 23-05-2019.

⁸⁷⁸ https://nl.wikipedia.org/wiki/Marshallplan#cite_note-zanden-1.

Tussen 1965 en 1972 loopt de *industrial employment* op van 46.000 naar 121.000, waardoor het werkloosheidspercentage van ruim 11 naar 6.7% in 1970 naar 4,9% in '71 terugloopt.⁸⁷⁹

De *industrial value added*, de groei binnen de BBP, loopt op van 349 miljoen dollars in 1965 naar 1.094 in 1970, terwijl het percentage van *distribution of sales between the Singapore and foreign markets* in die jaren gematigd in percentage oploopt van 33 naar 40%, maar grotesk in volume; m.a.w. de nieuwe startende industrieën vinden op de eerste plaats vooralsnog hun groei binnen afzetmarkt Singapore. Tussen 1965 en 1970 loopt de *industrial census employment* op van 47.000 naar 121.000.⁸⁸⁰

Het percentage werkgelegenheid in *Manufacturing* in Singapore staat in 1960 op 15.7%, in 1969 is dat gestegen naar 22%. (In 1979 komt dit percentage uit op 28.9% uit.)⁸⁸¹

Als Lee Kuan Yew in 1975 de jaarlijkse *National Day Speech* houdt is hij er zelf ook nog steeds verbaasd over dat, sinds de scheiding van Maleisië in 1965, alle angsten gelogenstraft zijn. Niet alleen zijn eigen politiek, niet alleen Winsemius, maar ook 'de wereldeconomie' heeft Singapore toen extra geholpen.

The past decade was probably the most spectacular of all the ten years of Singapore's history. There had never been such rapid transformation in any ten years. The physical landscape changed with new buildings, new roads, fly-overs, traffic jams, homes, new factories. Our GDP went up, at factor cost, nearly three times, between 1965 and 1975.⁸⁸²

~

Er zijn nog talloze andere vergelijkingen te maken tussen Nederland en Singapore. Zoals het gegeven dat ook Nederland door de eeuwen heen functioneert als stapelplaats, aan de monding van de Rijn en de Maas, voor doorvoer van en naar het Duitse achterland en via de zee voor handel met onder meer Groot-Brittannië, Scandinavië, Spanje en de Baltische Staten. Net als Singapore is Nederland een 'hub', een spil tussen landen, een internationale logistieke draaischijf voor schepen, vrachtauto's en vliegtuigen. Zoals ook door zijn ligging Singapore zijn entrepôtfunctie als een automatisme heeft meegekregen, aan de Straat van Malakka, met een groot-Aziatisch achterland, met vlieg- en zeeverbindingen met de rest van de wereld.

~

Het droogleggen van delen van Nederland en Singapore is ook een herkenningspunt tussen de twee landen. In Nederland zijn polders drooggemalen en in Singapore is land uit zee verkregen, voor industrie, voor woonruimte, voor kantoren, strand en groen. In vergelijking met 1967 is het eiland in 2017 al 25% - 130 vierkante kilometer – groter 'gebaggerd'. Zoals de haven van

⁸⁷⁹ Singapore, Department of Statistics, *Census of Industrial Production, 1965-1970*; Rodan, *The Political Economy of Singapore's Industrialization*, 99; Lim Chong Yah, *Singapore's National Wages Council*, 12.

⁸⁸⁰ Lee Soo Ann, *Industrialization in Singapore*, 79-82.

⁸⁸¹ Huff, 'The Developmental State, Government, and Singapore's Economic Development Since 1960', 1423.

⁸⁸² Lee Kuan Yew, National Day Rally Speech, 1975.

Rotterdam zijn Maasvlaktes kreeg, zo heeft Singapore ook door land uit zee te winnen gigantische havencomplexen en een internationaal grote luchthaven kunnen toevoegen aan de omvang van zijn eiland. Tussen nu en 2030 komt daar overigens nog ruim 150 km² bij, nog eens 20%, onder andere voor een 12 kilometer lang toeristeneiland, de Singapore-versie van Miami-Beach.

~

Zelfs het aantal na de oorlog nieuw te creëren arbeidsplaatsen is, vergeleken met Singapore, vrij identiek. In Nederland stellen Van den Brink en Winsemius zich ten doel om in de periode van de eerste industrialisatiefase 1948-1953 in de industrie 215.000 nieuwe arbeidsplaatsen te creëren, eventueel 155.000 bij het instellen van een meerploegendienst, in de tweede industrialisatienota aangepast tot 165.000.⁸⁸³ Dat betekent dat de Nederlands Industrialisatie na 1948 elk jaar voor 50.000 Nederlanders extra werk moet verschaffen. Het Winsemius-UNDP-rapport schat het in Singapore tussen 1961 en 1970 nieuw in te vullen aantal banen op 214.000, een verhoging van 50% van het totale arbeidspotentieel.

~

De op 17 augustus 1945 uitgeroepen onafhankelijkheid van Indonesië, die Nederland op 27 december 1949 erkent, brengt een ander verbazingwekkend fenomeen. De groei van het aantal werklozen na de algehele demobilisatie van het Nederlandse leger in Indonesië vraagt binnen de Industrialisatie van Nederland om een extra invulling van 50.000 banen. Dit is te vergelijken met Singapore's militaire invalshoek, als het Britse leger vanaf begin 1971 zich uit Azië terugtrekt en er minstens 12.000 personen, direct of indirect betrokken bij de Britse militaire basis van Singapore, eveneens aan een nieuwe baan geholpen moeten worden. Winsemius heeft dit al eens een keer meegemaakt.⁸⁸⁴

~

Deze paragraaf wordt afgesloten met enige minder positieve aspecten in de vergelijking tussen Singapore en Nederland, zoals de kleine binnenlandse markt en het na de Tweede Wereldoorlog te kampen krijgen met een tekort aan kennis, na 1945 een Nederlandse premisse, waardoor Winsemius ook betrokken raakt bij onderwijs en het rekruteren van een nieuwe groep industriëlen. Het chronische verschijnsel van de naoorlogse woningnood, vooral in het westen van Nederland, moet dan ten slotte in deze vergelijkingscyclus richting Singapore ook benoemd worden.

⁸⁸³ *Nota inzake de Industrialisatie in Nederland*, 11,15. Van de Brink, *Zoeken naar een 'Heilstaat'*, 486, "Tóen ging het erom ca. 250.000 banen te creëren in vijf jaar".

⁸⁸⁴ Goh Keng Swee, *Two Years of Economic Progress*, 7.

34 Singapore's kristallen bol

In industrialiserend Nederland na de Tweede Wereldoorlog lukt uitzonderlijk veel. Vooral in de periode van de Marshallhulp, mede door de inzet van Winsemius, directeur-generaal voor de Industrialisatie. Diverse Nederlandse dagbladen bespreken op 16 juni 1951 Winsemius' rede "De industrialisatie sinds de bevrijding" uitgesproken voor de 'Commerciële Club' te Groningen. Hieronder een wat uitgebreidere recapitulatie van deze toespraak uit de *Leeuwarder Courant*, die voor Winsemius' 1960-Singapore-start zoveel herkenbare facetten toont:

'Geen rem op industrialisatie. Dr. Winsemius is niet pessimistisch ten aanzien der toekomst'

Spreker achtte het in de eerste plaats van groot belang, dat hier *een concurrerend loon- en prijspeil* wordt gehandhaafd. Daarnaast is een *opvoering van productiviteit* nodig. Ook de zorg voor de *vakbekwaamheid* van de arbeider achtte hij van groot belang.

Men voert vaak aan, aldus dr. Winsemius, dat onze industrialisatie geremd moet worden doordat ons land over *zo weinig grondstoffen* beschikt. Dr. Winsemius is geneigd de waarde van dit argument in twijfel te trekken. De afhankelijkheid van de invoer van grondstoffen is in het verleden geen beletsel geweest voor het ontstaan van belangrijke levensvatbare industrieën.

Dr. Winsemius verwacht, dat als de politieke spanningen afnemen weer een meer normale toestand op de *grondstoffenmarkt* zal ontstaan.

'Investing en de menselijke factor'

Hoewel spreker de moeilijkheden van *het financieringsvraagstuk* niet ontkent, wees hij er op, dat onze economie vaak tot veel meer in staat blijkt te zijn dan zelfs deskundigen verwachten. Zo werd van deskundige zijde een paar jaar geleden ernstig betwijfeld of ons land voor de financiering van de industrie-uitbreidingen een bedrag van *f 320 miljoen* per jaar zou kunnen opbrengen. In werkelijkheid is gedurende 1950 het tweevoudige van dat bedrag, n.l. bijna *f 700 miljoen* geïnvesteerd in nieuwe bedrijven en uitbreidingen.

Ook over *de menselijke factor* bij de industrialisatie zijn vaak pessimistische voorspelingen geuit. Dr. Winsemius constateerde, dat dit pessimisme door de feiten achterhaald is. Wat de *kwaliteit van onze arbeiders* betreft, wees hij op de gunstige ervaringen van buitenlandse ondernemers met hun vestigingen hier te lande.

'Afzetmogelijkheden'

Hierna ging dr. Winsemius nog in op de vraag, of onze industrialisatie niet geremd zal worden door een tekort aan *afzetmogelijkheden op de buitenlandse markt*. Hij wees er op, dat onze industriële export al sinds tientallen jaren in stijgende lijn gaat (afgezien uiteraard van conjunctuurstoringen). Van 1921 tot 1950 steeg het volume van de industriële uitvoer met 150%. Ook onder de tegenwoordige zeker niet gunstige handelspolitieke omstandigheden loopt onze industriële export bevredigend.

Tot slot zei de spreker, dat uit de recente ontwikkeling lering kan worden getrokken voor de toekomst. Ten eerste Nederland is, nu *oude welvaartsbronnen* wegvallen, hard bezig nieuwe aan te boren. Het aandeel van de industrie in het nationale inkomen nam sinds 1938 toe van 30 tot 42 %. Ten tweede, nu zich op het ogenblik *nieuwe tegenslagen op economisch gebied* voor Nederland voordoen, moeten wij niet te gauw denken, dat wij deze niet te boven zullen komen. Omstreeks 1840 achtte men Nederland *overbevolkt*, sindsdien is de bevolking verdrievoudigd en de welvaart enige malen gestegen.

Sinds het door pessimisten niet uitvoerbaar geachte industrialisatieschema werd opgesteld, werd in de industrie voor ca. *f 4.200 miljoen* geïnvesteerd, de industriële productie nam toe met *f 6½ miljard* en ondanks een stijging van de *arbeidsproductiviteit* met ruim 20% werden in de industrie ca. 130.000 arbeiders geplaatst.⁸⁸⁵

⁸⁸⁵ *Leeuwarder Courant*, 16 juni 1951. Cursieven van auteur.

Winsemius heeft zijn hoeveelheid kennis van ambtelijke organisaties, van grensoverschrijdende in- en verkoop, van prijscontrole en tientallen andere vrij primaire en ingewikkelde economische zaken naar Singapore meegenomen. En bovendien deze kennis van Nederlandse industrialisatie en economische ontwikkeling verrijkt met zijn ervaringen binnen het Amerikaanse bedrijfsleven, met zijn kennis van vakbonden en niet te vergeten de menselijke factor die hij op al deze terreinen heeft ontmoet. Hieraan heeft hij nog jaren kennis aan wapenproductie toegevoegd.

Winsemius krijgt door al deze persoonlijk vergaarde informatie als het ware een zekere mate van voorzienigheid. Het leidt dan ook niet tot verbazing dat als tien jaren later Singapore's industriële problematiek van een vergelijkbare orde is als hierboven op 16 juni 1951 omschreven, de door hem aangedragen oplossingen een hoog slagingspercentage vertonen; de uitkomsten staan tot op zekere hoogte al vast. Deze extra dimensie is moeilijk in termen van cijfers, in harde één-op-één-bewijsvoering te vertalen. Noch de uitkomsten noch de oorspronkelijke sociaaleconomische parameters kunnen naast elkaar gezet en spijkerhard met elkaar vergeleken worden. Relevante factoren als de internationale conjunctuur, de culturen, de ontwikkelingen in de buurlanden, et cetera zijn qua tijdsmoment en omgeving anders.

Eén zaak verdient hierop een zekere uitzondering: de 'kristallen bol' van Singapore's *Economic Development Board*, de organisatie die de meeste gelijkenis met de Winsemius-aanpak van na 1948 in Nederland vertoont. In deze EDB wordt Singapore's centrale aanpak geposteerd voor de eerste tien, vijftien Winsemius' jaren aldaar. Het persoonlijk inrichten van de EDB is van meet af aan een van de bases van vertrouwen geworden tussen hem en de regering van de B.V. Singapore. Daar ontstaat een stuk van Winsemius' macht om een ongekende autoriteit te worden, daar ontstaat de kristallen bol.

Want, zoals eerder in de Inleiding gesteld, vooral de EDB wordt door de jaren heen frequent beticht van deze gave van voorzienigheid.⁸⁸⁶ Schein bijvoorbeeld spreekt zijn verwondering uit over de vooruitziende blik van de EDB:

One of the striking themes that surfaces in the analysis is Singapore's constant ability to take a longer-range point of view. Although Singapore faced an immediate crisis with the arrival of independence, the economic strategies that emerged all had in common a longer-range component leading ultimately to a very different kind of society than that of the other Asian NIC's (newly-industrialising countries). And as I will argue repeatedly, one of the most salient characteristics of the EDB in particular and Singapore in general is this 'strategic pragmatism', the ability to simultaneously solve immediate problems and to fit the solutions into a longer-range plan.⁸⁸⁷

⁸⁸⁶ Hughes, *Challenge and Response*, 23; Drysdale, *Singapore's Struggle for Success*, 64-66.

⁸⁸⁷ Schein, *Strategic Pragmatism*, 46.

Het *United Nations Development Programme* (UNDP) in 2011 stelt dat:

The experience of Singapore also reveals that political history, geographic location, party politics, macroeconomic considerations, adaptability of the civil service, and farsightedness of political leaders are critical factors in determining outcomes, the type of change, and the scope of reform initiatives.⁸⁸⁸

Net zoals *The Straits Times* erkent dat Lee Kuan Yew met westerse voorkennis de juiste beslissingen heeft kunnen nemen:

‘When you are able to see something slightly ahead of others, it gives us a certain edge in being prepared.’ (...) Lee Kuan Yew’s description for the transformation of the island boiled down to three elements: Lee Kuan Yew’s view of the problem, his analysis of how it could be solved and his assessment of Singapore society and what was needed for it to grow (...) ‘We had the advantage of knowing what the end result should be by looking at the West and later, Japan. We knew where we were, and we knew where we had to go. We said to ourselves, let’s hasten, let’s see if we can get there faster’.⁸⁸⁹

En als Winsemius naar zijn aanbevelingen voor Singapore op basis van zijn Nederlandse ervaring gevraagd wordt, weidt hij hierover als volgt uit:

Say, EDB as promotional organization, was 1, 2, 3 ... the 4th promotional organisation of this type which I recommended. The first, I learned myself in the early ‘50s in the United States. The second was for Greece. Also good. Third was for Portugal, didn’t work well. Number four was Singapore. Singapore was the best of the four, and with that the best promotional organisation for economic development in the whole world. By far the best. It is an amazing organisation, but it was built on the basis of my Dutch experience. But I made of course, a number of mistakes. But if you do it a few years, you know exactly, how it would be done and adapt to Singapore yourself. That became EDB.⁸⁹⁰

De profetische gaven van de EDB zijn nu, na Hoofdstuk 9 van ‘Frappante analogieën’ en bovenstaande uitleg, geen vraagtekens meer. De synchronie tussen de start van Winsemius’ Nederland na 1945 en het begin van Lee Kuan Yew’s Singapore na 1960 hoeven niet meer tot herhaalde verwondering over de zogenaamde vooruitziende blik van Singapore’s politici en instellingen als de EDB te leiden.

⁸⁸⁸ Saxena, ‘Virtuous cycles’, vi.

⁸⁸⁹ TODAY, special edition *The Straits Times*, Remembering Lee Kuan Yew, 42.

⁸⁹⁰ *National Archives of Singapore, Oral History Centre*, Dr. Albert Winsemius, band 16.